

НОСИР
ФОЗИЛОВ

САЙЛАНМА

Икки жилдлик

2

жилд

Ҳиссалар ва ҳикоялар

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1983

ҚОРХАТ

ЎЗИМ ҲАҚИМДА

Гапни чўзиб ўтиришни ёқтирмайман. Қисқа қилиб айтганда қўя қолай: ёзувчи бўлмоқчиман! Тўғриси, илгари ёзувчиликдан сал кўнглим қолган эди. Ахир ўзингиз ўйлаб кўринг: кечаю кундуз ҳаёлингизда ёзувчи бўлишдек юксак орзу бўлса, тинмай машқ қилсангиз, ёзган шеърларингиз, ҳикояларингиз сиз ўқиётган мактабда овоза бўлиб кетса, деворий газетада ишлайдиган болалар, отряд советининг раисларин, пионервожатийлар кетингизда гуж-гуж бўлиб югуриб юрса, «фалон иккичи бола ҳақида шеър ёзиб бер, колхозимиз пахта планини бажарибди, мажлисда мактабимиз номидан шеър ўқиб бер», деб ялинса-ю, синфимиз раҳбари бирдан идорага чақириб олиб: «Дарслардан мазанг йўқ, аввал дарс, кейин шоирлик!..» деб қийнов-қистовга олса! Шу ҳам гап бўлди-ю! Нима, Тўрткўлдан ҳам бир ёзувчи чиқса арзимайдиган районми? Менимча, арзийди. Кўп китобларда ўқиганман. Ёзувчиларнинг ҳаёти ёзилган китобларда ҳам бор: ёзувчи ё катта шаҳардан, ё серманзара, чиройли қишлоқдан чиқади. Бизнинг Тўрткўлимиз унча катта шаҳар бўлмаса ҳам чиройли қиш... йў-йўқ, район. Шаҳар деса ҳам бўлади. Ундан кейин, манзараси бой. Шундоқ ёнгинамиздан Амударё ёйилиб оқади. Дарё бўйи кўм-кўк тўқай. Ундан берида пахта далалари... Кичкина бўлса ҳам аэродромимиз бор. «ИЛ-14», ЯК, «Кукурузник» дейдиган самолётлар бирин-кетин учиб-қўниб туришади. Районимиз марказида чиройли-чиройли уйлар, сердарахт кенг кўчалар...

Бизнинг уйимиз ҳам ана шу марказий кўчалардан бирида.

Келинг, уйимизга яқинлашиб қолдингиз, танишиб қўя қолайлик: мени мактабимиздаги болалар Соғиндиқ шоир дейишади. Гапнинг рости, болаларнинг «шоир» деб чақирishi менга ёқади. Индамайман. Районимиз марказидаги ўзбек мактабининг 7-а синфида ўқийман. Қанақа ўқишимни

гапириб ўтирмайман. Ҳозир ёмон эмас. Ўтган йили бир оз... Хайр, майли, ўтган ишга саловат, дейишади-ку, катталар.

Дадам район касалхонасида бош врач бўлиб ишлайди. Исми Мурод, фамилияси Қурбонназаров. Ишхонасидаги одамлар уни Мурод Ғоипович деб чақиришади. Ойим ҳам дадам билан бирга... Ойжамол Қувондиқова! Болалар врач. У, айниқса, мени яхши кўради, «Олтиним» деб эркалагани-эркалаган. Билмайман, сал сариқлигим учунми, ё... Дадам бўлса ундоқ эмас, тергагани тергаган. Битта синглим ҳам бор, Феруза! Учинчи синфда ўқийди. Жуда қақилдоқ. Унинг олдида бир иш қилолмайсан. Дарров дадамга чақади. Ёмон кўраман.

Синфимизда ҳам бунақа қақилдоқлар анча-мунча. Айниқса, Маҳфуза деган бир қиз бор, отряд советининг раиси. Айтганини қилдирмай қўймайди... Келинг, бу қақилдоқ ҳақида кейинроқ айтиб берарман.

Хўш, нимани гапираётган эдим? Кечирасиз, адабиёт муаллимимизнинг тили билан айтганда «ўтлаб» кетибман. У киши ўзи сўраган нарсадан сал ташқари чиқсанг, «Қурбонназаров, ўтлама», дейдилар. Ҳа, айтгандай, гап ёзувчилик ҳақида эди-я?

Мен мактабимизда анчагина обрўга эга эдим. Кунлардан бир кун синфдошларим ёзган шеърларинини Тошкентга газетга юбор, деб маслаҳат беришди. (Қайси газетга юборганимни айтмайман.) Анчагина шеърларимни оппоқ қоғозга чиройли қилиб кўчириб, тагига «Шоир Соғиндиқ Қурбоний» деб ёзиб юбордим. Юбордиму ўзимни қаерга қўйишимни билмайман. Юриш-туришларим ҳам бошқача бўлиб қолди. Қандайдир бир ширин хаёл вужудимни қамраб олди: газетанинг навбатдаги сонларидан бирида шеърларим босилиб чиқади! Ҳамма ўқийди. Ана, ундан кейин синф раҳбари уришиб бўпти. Маҳфуза қақилдоқ атрофимда парвона бўлади. Адабиёт ўқитувчимиз ҳам «ўтлама» деёлмайди. Кимсан, шоир Қурбоний! Соғиндиқ Қурбоний!..

Газетани бир ҳафта кутдим, газета келди, аммо унда шеърим йўқ эди. Тагин кутдим. Қўйинг-чи, учинчи ҳафтанинг бошида газета яна келди. Бунда ҳам босилмабди. Бунинг устига ўша кунлари редакциядан бир хат олиб бутунлай ҳафсалам пир бўлди...

Агар уйимизга даданинг бир ёзувчи ўртоғи келиб қолмаганида, ёзувчиликдан бутунлай кўнглим қолган бўлармиди...

Дадам кўндан бери бир шоир ўртоғи бор эканлигини, у Тошкентдаги журналда ишлашини айтиб юрар эди.

Бир куни уйга эртароқ қайтдим. Меҳмон келибди. Эшикдан одоб билан салом бериб кирдим. Ҳалиги меҳмон алик олди. Ўзи дадам тенги. Оқ сариқдан келган, ўрта бўйли. Чакка сочларига сал оқ тушибди. Қарашларида қандайдир бир илиқлик бор. Менга қараб жилмайиб турибди.

Дадам кулиб:

— Келинг, шоир, — деди.

Ҳалиги кишининг олдида уялиб кетдим. Дадам ҳеч бундай демас эди. Папкални аста қўйиб, оёқ учида ҳовлига чиқиб кетаётгандим, дадам чақириб қолди.

— Соғиндиқ, бери кел.

Олдига бордим.

— Бу амакингни танийсанми?

Елкални қисдим.

— Нега танимайсан? — деди дадам жиддий тус олиб. — Айтмабмидим сенга, Тошкентда шоир ўртоғим бор деб? Ўзим ҳам қизариб кетган бўлсам керак. Меҳмон амаким бўлса:

— Нима қиласиз болани уялтириб? — деди дадамга.

Кейин менга қаради: — Келинг, танишамиз.

— Ҳа, айтгандай, бир танишиб олинглар, — деди дадам.

— Мен дадангиз айтгандай шоир эмасман, — деди у киши кулиб. — Фақат оддий бир журналистман. Дадангиз шўрлик касаллар билан овора бўлиб кетиб журналист билан шоирнинг фарқига ҳам етолмай қолибди.

Меҳмон амаким шундай деб кулди. Дадам бўлса, томоғини бир қириб, меҳмон амакимга ўқрайиб қарадида, ташқарига чиқиб кетди.

— Исмин Жўра, фамилиям Парпиев. Қани, бундоқ ўтиринг-чи. Ҳа, яшанг. Хўш, ўқишлар қалай?

— Яхши, — дедим уялиброқ.

— Тузук, — у бармоқлари билан столни чертиб ўтириб аста гапида давом қилди. — Соғиндиқвой, сиздан бесўроқ бўлса ҳам шеърларингизни, ҳикояларингизни кўриб чиқдим. Дадангиз кўрсатди.

Мен шу вақтгача уларни биронта шеър биладиган одамга кўрсатмаган эдим. Ҳаяжон билан Жўра амакиннинг оғзига тикилдим.

— Тузук, ёмон эмас. Бироқ... Ҳа, айтгандай, уларни биронта одамга кўрсатганмисиз?

— Йўқ.

— Адабиёт ўқитувчингизга ҳам кўрсатмаганмисиз?

— Йўқ.

— Э, бу ишингиз чакки,— деди у.— Мен кўрган шеърлар, агар қўйган числонгиз тўғри бўлса, анча илгари ёзилибди. Янги шеърларингиздан бордир-а?

— Ёзмай қўйганман.

— Нега?

— Шу...

— Сабаби борми?

Аста ўрнимдан туриб, редакциядан олган хатни яшириб қўйган жойимдан олиб келиб бердим. Жўра амаким уларни қўлига олиб ўқий бошлади. Уқийтиб негадир пиқ этиб кулиб юборди. Бир нима демоқчи бўлди-ю, индамади. Бир оз бошини чайқаб ўтирди-да:

— Майли, — деди. — Энди ҳеч ёзмайсизми?

— Босилмагандан кейин...— деб мингилладим. Синф раҳбаримизнинг гапини ҳам айтай дедиму чақмачақарлик бўлмасин, деб айтмадим. Жўра амаким ҳам бирпас индамай ўтирди-да:

— Шеърни тузук ёзар экансиз,— деб қолди. Ялт этиб у кишига қарадим. — Ҳа, тузук ёзар экансиз. Прозангизни ҳам кўриб чиқдим. Тўғрисини айтсам, поэзиянгиздан ҳам прозангиз маъқулроқ кўринди менга. Назаримда, бир камчилигингиз бор: ўзингиз билмаган, ҳис қилмаган нарсаларни ёзар экансиз. Мана: Октябрь революциясининг эллик йиллиги, босмачилар, хўш, космодром ҳақида шеърлар ёзибсиз. Қани, айтинг-чи, шу гапларни яхши биласизми? Кўрганмисиз?

— Йўқ...

— Мана кўрдингизми? Кўрмаган, билмаган нарсани ёзсангиз, ёзган асарингиз қўполроқ қилиб айтганда, ёлгон бўлиб қолади. Тўғри, кўрмай туриб ёзилган асарлар адабиётимизда кўп. Бунинг учун аввал, билим, маҳорат, ўткир тасаввур керак. Сизда ҳозир булар йўқ. Албатта, кейинчалик ўсасиз, билимингиз ҳам, маҳоратингиз ҳам, тасаввурингиз ҳам ўсади. Унда ёзсангиз бўлади. Тушунарлими?

Бошимни қимирлатдим.

— Энди, Соғиндиқвой, бундан кейин ёзмайман, деган гапингизга қўшилмайман. Ёзганимни газета чиқармас экан, деб ёзмай қўйсангиз, бу — қўрқоқлик бўлади. Ёзувчи ботир бўлиши керак. Шундай эмасми?

— Ҳеч ҳам қўрқаётганим йўқ.

— Демак, ёзасиз-а?

— Ёзаман...

— Баракалла. Фақат кўрган-билган нарсаларингизни ёзинг. Борми шунақа нарсаларингиз?

— Бор.

— Қизиқми?

— Қизиқ.

— Бўлмаса, ўшалардан биттасини танлаб олиб ёзинг. Ёнингиздан ҳеч нарса қўшманг ҳам, ҳеч нарсани унутиб ҳам қолдирманг. Келгишдикми?

— Майли.

— Битгандан кейин менга юборинг, ўзим кўриб бераман.

Эшикдан ойнм билан дадам кириб келди. Дадамнинг қўлида битта шиша, ойнмнинг қўлида тўғралган бодринг.

— Роса гаплашдиларингизми? — деди дадам кириши билан.

— Гаплашдик, — деди Жўра амаким. — Қаёққа кетдинг?

— Қиттак-қиттак қилайлик энди. Озиб-ёзиб бир келиб қолибсан.

— Э-э... — деди Жўра амаким.

Мен аста ўрнимдан туриб чиқиб кетаётган эдим, Жўра амаким кўриб қолди:

— Соғиндик, қаёққа? Овқатланмайсизми?

— Э,— дадам қўлيني силтади.— Шу овқат ейдими!

— Жуда чимхўр-эй. Овқат беришдан безиллаб қолибман буларга, — деди ойнм куйиб-пишиб. Жўра амаким аста бошини чайқаб кулди. Ҳамон эшик олдида бошимни эгиб индамай турар эдим. Ойнм рухсат берди:— Бор, ўйнай қол. Сенга копток бўлса ба.

Аста уйдан чиқиб кетдим...

Ишонсангиз, шу кундан бошлаб, нуқул ёзгим келади. Аммо нимани, қайси кўрган нарсамни? Бошим қотди. Кейин ёзини ўрганиш мақсадида беш-олтита китоб ўқиб чиқдим. Афсуски, биронтасида ҳам «мана бундай қилиб ёзгин!» деган гапни тополмадим.

Уша китоблар орасида менга биттаси жуда ёқди. Менга ўхшаган бир қозоқ боласи «Менинг исмим Хўжа» деган яхши китоб ёзибди. Уша китобни ўқиб, ўтган йили ўз бошимдан ўтган бир қизиқ воқеа эсимга тушиб кетди. Ҳа, айтгандай, сизга бир хунаримни айтишни унутибман: мен фототағрифлик ҳам қиламан. Ишонмасангиз мактабимизга келинг. Мен олган суратларни ўз кўзингиз билан кўрасиз. Каттакон фототағрифлик қилганмиз. «Овчилар» деган мавзуда. Мактабимизда ҳалиям осиклик турибди. Рост. Ўзимда ўша суратлардан битта-битта нусха бор. Альбом қилиб қўйган эдим. Бир чеккадан кўриб, хотираларимни янгила-

дим. Ниҳоят, шу воқеани ёзишга қарор қилдим. «Э, бир-пасда қотириб ташлайман» деб ишга киришсам, бошимда ҳеч гап йўқ. Ҳамма билганларим ҳам тумтарақай бўлиб кетса бўладими? Ишонасизми, шундан кейин йигирма кунча ёзолмай қийналиб юрдим. Бироқ ўша воқеа хаёлимдан чиқмайди. Ухласам тушимга киради, юрсам — ўнгимда. Бора-бора ўша воқеага алоқадор одамлар билан гаплашадиган бўлиб қолдим. Хуллас, ёзмасам бўлмади, столга ўтирдим.

Бўлар иш бўлди. Энди бундай қиламан: ўша воқеани катта ёзувчилар қилгандай, кичик бўлимларга бўлиб, ҳар бирига мазмунига мослаб қисқа-қисқа сарлавҳачалар қўяман. Жўра амаким айтгандай, ёлғон гап қўшмайман. Кўрганимни, билганимни ёзаман.

Бўпти бўлмаса, бошладим...

Қалли отани излаб

Мен тушган «ИЛ-14» самолёти Тўрткўл устидан бир айланиб, аста-секин баландлай бошлади. Иллюминатордан пастга қарайман: кўнглим аллақандай беҳузур. Самолётнинг кумуш қанотлари лапанглаган сайин дарё соҳилидаги районимиз гўё каттакон бир патнису қандайдир бесўнақай қўл уни гоҳ у ёққа, гоҳ бу ёққа қийшайтираётгандай бўлади. Даҳшатдан юрагим орқамга тортиб кетди. Пастга қарамасликка аҳд қилдим. Самолёт кулранг булутлар орасига шўнғиди. Энди атрофда фақат момик булутлар гўё самолётимизнинг қанотларини силаб ўтаётгандай... Аста ён-веримга қарадим. Креслолардаги одамлар парво қилмай бир-бирлари билан гаплашиб ўтирар, баъзилари бошларини юмшоқ ўриндиқнинг орқа суянчигига ташлаб, кўзини чирт юмиб олган, баъзилари эса газета, журнал ўқир эди. Мен ҳам бирон нарса билан овуниш ниятида олдимдаги суянчиқнинг халтасидан битта газета олиб кўра бошлаган ҳам эдимки, бирдан самолётимиз пастга тушиб кетгандай бўлди. Қимдир чинқириб юборди. Нариги тарафда ўтирган бир семиз кишининг рангида қон қолмади, оппоқ оқариб, юзларига тер тошиб кетди. Менинг ҳам қутим ўчиб, жон ҳолатда ўриндиқнинг ёнбошидаги чарм суянчиқни шартта ушлаб олдим. Ўпкам оғзимга тикилиб, нафас ололмай қолдим. Ҳамма бир-бирига қараб гўё ҳеч нарса бўлмагандай, жилмайишиб қўйди. Ҳалиги семиз киши атрофга аланглаб бошини чайқадиган-ю, чўнтагидан дастрўмолини олиб юзларини арта бошлади...

Илгари ҳам самолётга бир марта тушганман. Лекин бундай бўлмаган эди. Унда ёнимда ойим билан дадам бўлгани учунми, билмадим, ҳеч нарса сезмаган эдим. Бу гал бир ўзим кетяпман. Ҳозир шу кетишда Нукусга қўнамиз. Кейин яна бошқа самолётга тушиб Орол денгизига қараб учаман.

Ҳамма гапни ўша Маҳфуза қақилдоқ бошлади. Отряд советининг раислиги ҳам эви билан-да! Қаёқдаги гапларни топиб юради. У десанг бу дейди, бу десанг у дейди, айтганини қилдиради. Бундан бир ҳафта илгари отряд советимизнинг мажлиси бўлди. Уша мажлисда баҳорги каникулимиз планлари муҳокама қилинди. План бўйича мактабимиз орқасидаги чала стадионни битирадиган, атрофига кўчат ўтқазадиган бўлди. Розиқ деган ўртоғимиз алгебрадан чорак якунида икки олиб қолган эди. Бир-иккита бола Розиқ билан шуғулланадиган бўлди. Ниҳоят, охириги масала отрядимиз советига фахрий аъзо қабул қилиш эди. Фахрий аъзо энг донгдор кишилардан бўлиши керак экан. Кейин бу ишни то битмагунча ҳеч ким: на ўқитувчиларимиз, на синф раҳбаримиз, на вожатийимиз билмаслиги керак экан. Борди-ю, биров биллиб қолса, болаларнинг айтишича, қизиғи қолмайди. Бу тўғрида Маҳфузанинг ўзи гапириб, кимни отрядимиз советига фахрий аъзо қиламиз, деб қолди. Ўринбой деган бир озғин, найнов синфдошимиз қўлини кўтариб ўрнидан турди. Бўйи синф шифтига сал етмай турарди.

— Менда таклиф бор,— деб болаларга бир-бир қараб чиқди. — Анави «Коммунизм» колхозидаги Чиннихон опани... Механизатор, бу йил бир юз олтмиш тонна пахта терди. Қалай?

— Бўлмайди. Биласанми, қаҳрамон бўлиши керак. Социалистик Меҳнат Қаҳрамони бўлиши керак.

Бирдан баҳс бошланиб кетди:

— «Олтин юлдуз» бўлиши шарт эмас.

— Тўғри, яхши меҳнат қилаётганларнинг ҳаммаси қаҳрамон. Бугун бўлмаса эртага қаҳрамон бўлади.

— Тўғри, ҳали номи чиқмаган қаҳрамонларни топимиз керак.

— Чиннихон опамга мен қарши эмасман. Бироқ...

— Нима бироқ?

— 7-б дагилар уни аллақачон илиб кетишган. Ундан кейин мактабимиздаги ҳамма отряд советларининг фахрий аъзолари пахтакорлардан. Пахтачиликдан бошқа соҳа йўқми? Чорвачилик-чи?

— Балиқчилик-чи?

— Ҳа, рост-а! Балиқчилик-чи?

Гап шу ерга келганда мен қараб туролмадим, Қўлим-ни кўтардим.

— Гапир, Соғиндиқ, — деди Маҳфуза.

Томоғимни қириб, гапни узоқдан бошладим.

— Гўзал Қорақалпоғистонимиз Иттифоқимизда «оқ-олтин»и, қоракўли, ундан кейин, — деб яна бошқа соҳаларни ўйлаб турган эдим, Самад қув гапимни оғзимдан юлиб олди:

— Опқоч, шоир! Мўйнаси, балиғи... — деб кулди. Маҳфуза уни жеркиб берди.

— Нима, мўйнаси, балиғи ёмонми? — дедим қизишиб. — Мўйнасини пальтонгизга ёқа қиласиз, балиғини маза қилиб ейсиз... Мен яқинда Социалистик Меҳнат-Қаҳрамони бўлган Қалли ота Шомуродовни отрядимизнинг фахрий аъзолигига тавсия қиламан.

Ҳамма болалар бир-бирларига қараб, жимиб қолишди.

— Балиқчими?

— Балиқчи. Мўйноқ районунидан. Оқдарё бўйидаги «Қизил Юлдуз» балиқчилик кўлхозидан.

— Қачон қаҳрамон бўлган?

— Ўтган йили.

— Сен қаёқдан биласан? — деб сўраб қолди Самад қув жилмайиб.

— Биринчидан, газета ўқиб туриш керак, Самадвой, — дедим сал жаҳлим чиқиб. — Иккинчидан, ўша «Қизил Юлдуз» кўлхозида Асет деган бир ўртоғим бор. Дадаси доктор. Исмлари Жапақ. Дадам билан бирга Тошкенда ўқишган. Ўша ўртоғим билан хат ёзишиб турамыз. Ҳар йили меҳмонга чақиради. Бораман, деб боролмайман. Ҳув, ўтган йили келувди-ку. Сен биласан, Розик.

— Э, ўшамми?

— Уша-да.

Гапни сал чўзиброқ юборганимизни Маҳфуза сезди шекилли:

— Хўш, нима дейсизлар? Қалли отани отрядимиз советига фахрий аъзо қилиб сайлаймизми? — деди.

— Сайлаймиз! — дейишди ҳамма болалар бир оғиздан. Бу таклифга факат Самад қув қарши чиқди.

— Хўп, сайладик, — деди у, гўё катта кишилардек қошларини чимириб. — Сайланган одамнинг ўзи хабардор бўлиши керакми, йўқми? Ундан кейин Мўйноқ, Оқдарё қаёқда-ю, биз қаёқдамиз? Яқин жойда бўлса экан, унда бошқа гап эди...

— Нима бўпти, хат ёзиб маълум қиламиз-қўямиз.

— Эҳ, алгебрадан қарзим бўлмаганида, ўзим бориб келардим, — деди Розик.

— Айтишга осон, — деб кулди Самад.

Жаҳлим чиқиб кетди. Бизлар бир нарса қилмоқчи бўлсак, нуқул қаршилик кўрсатгани кўрсатган шу Самад.

— Мен бориб келаман! — дедим. — Уртоғим ҳам анчадан бери, бир келиб кет, деб қўймай юрган эди. Шу баҳонада кўриб келаман.

— Агар ундай бўлса, майли бориб кела қолсин, — деди Маҳфуза жиддий. — Бироқ, тагин бир гап бор.

«Қандай гап?» дегандай, ҳамма унинг оғзига тикилди. У бир оз сукутдан сўнг, худди катталардек оғир гап бошлади:

— Ҳали отрядимиз планида қилинмаган, қилиниши керак бўлган ишлар жуда кўп. Масалан, ўлкани ўрганиш, фотогазета чиқариш, жонли тўгарак ташкил этиш... Менинг бир таклифим бор.

— Қанақа таклиф?

— Ҳаммага маълум. Соғиндиқ туппа-тузук фотограф. Фотоаппаратини олиб кетса, битта фотогазетага етарли сурат ҳам олиб келиши мумкин.

— Жуда тўғри таклиф.

— Яша Маҳфуза! Шундай қилинса, ҳам фотогазета бўлади, ҳам уни томоша қилиб, оз бўлса ҳам ўлка билан танишамиз.

— Ҳа-да!

— Қойил!

— Келишдикми?

— Бўпти.

Гап шу билан тамом бўлди. Болалар ўзаро маслаҳатлашиб, Асетларга, уларнинг отряд советига дўстона хат ёзишди. Кейин яхши шоҳи галстук беришди. Буни Оқдарёга борганимда Қалли отанинг бўйнига боғлаб қўйишим керак экан.

Масала ҳал бўлгандан кейин маслаҳатчим кўпайиб кетди.

— Фотоаппаратингни унутма.

— Менда иккита плёнка бор. Эртага олиб келаман.

— Менда ҳам бор.

— Иссиқ кийиниб ол. У томонлар совуқ.

— Асетга телеграмма беришимиз керак, чиқиб кутиб олсин.

Телеграмма бир ҳафта илгари Оқдарёга қараб йўл олди. Мен бўлсам мана энди учиб кетяпман...

Самолётнинг гувиллашидан қулоқларим битиб қолган эди. Учувчилар кабинасидан келишгангина, хушбичим бир рус қизи чиқиб нимадир дедди. Эшитмадим. Кабина эшиги-

нинг тепасидаги қизил чироқ ёнди. Ҳамма ўтирган жойида камарларини боғлай бошлади. Пастга тушиб бораётганимизни пайқадим. Анча кўникиб қолганим учунми, бу гал осмонга кўтарилаётганимиздек безовта бўлмадим.

Энди бўлса, Нукус аэропорти кассасидан билетимга белги қўйдириб, бир четда турган икки қанотли самолётга қараб келяпман. Олдимда учта-тўртта, орқамда ҳам бир-иккита одам. Фарч-ғурч қор босиб келяпмиз. Соат учлар бўлса ҳам кўн анча совуқ, қуруқ изғирин эсиб турибди. Кўзларимдан сув оқиб, олдимга тўғри қараёлмайман. Бир маҳал самолётга яқинлашганда кўриб қолдим, самолётимизнинг филдираклари ўрнига чена ўрнатиб қўйилибди. Бунақа самолётни биринчи кўришим. Ҳайрон қолдим. Қанақа қилиб учаркан-а?

Самолётнинг кичкинагина зинапоясига бир оёғимни қўйиб, эшигидан ушлаган эдим, қўлларим темирга чипэтиб ёпишиб қолса бўладими! Аввалига ток урди, деб қўрқиб кетдим. Кейин билсам, совуқдан экан. Жон ҳолатда қўлларимни эшик тутқичидан юлиб олган эдим, орқамга қалқиб кетдим. Хайрият, орқамда бир чол турган экан, «эҳтиёт бўл, болам», деб суяб қолди. Ичкаридан кимдир қўлини чўзди. Орқамдаги рюкзак ҳам бир бало бўлди. Ичида унча кўпам нарса йўқ: фотоаппарат, бешта плёнка, кейин фонаримни ҳам олганман. Асетга совға қилмоқчиман. Ойим майда-чуйда совға-салом берган: конфет, печенье, кулча дегандай... Ичимдан киядиган иссиқ кийимларим билан зерикмаслик учун олган уч-тўртта китобим ҳам шунинг ичида... Оғирлик қилганини шу ерда сездим. Орқамдан ҳалиги чол суяб, қўлимдан кимдир ичкарига қараб тортимаганда самолётга чиқиб олишим амримаҳол эди. Ичкарига бир амаллаб кириб олганимдан кейин, уларга раҳмат айтдим. Сал ўтмай самолётнинг моторлари тариллаб, параклари айлана бошлади. Тағимиз сирғаниб кетгандай бўлди, самолёт бир-икки марта лапанглаб, таги дупур-дупур қилди-ю, товонлари ердан узилди шекилли, силлиққина суза бошлади. Ойнадан ташқарига қараб ҳеч нарса кўра олмадим, у ичкаридан терлаб, юпқа қиров боғлаган эди. Самолётнинг ичи анча иссиқ экан. Моторларнинг қағтиқ гувиллашидан одамларнинг гаплари эшитилмас, фақат оғизлари қимирлар, бир-бирлари билан имо-ишора орқали гаплашишар эди. Боя мени самолётга чиқишда суяган чол шундай рўпарамда ўтирган экан, энди аниқ кўринди: қора мағиздан келган юзлари тўла ажин, чўққисоқол. Бошида тулки тумоқ, эғнида қора плаш. Ичидан қора чий бахмал камзул кийиб олибди, ёқаси кўриниб турибди. Ўнг

чаккасида нўхатдек холи бор экан. Менга қараб жилмайганида кўриб қолдим.

— Йўл бўлсин, болам? — деди у менга энгашиб. Моторнинг гувиллаши овозини титратиб эшиттирди.

— Оқдарёга, — деб қичқирдим мен.

— Оқдарёнинг қаерига? — деб чол мен томонга ўнг қулоғини тутди.

— «Қизил юлдуз» колхозига.

— Ёлғизмисан?

— Ҳовва.

— У ёқдагилар сенинг келишингни биладими?

— Ҳовва. Телеграмма берганмиз.

Чол бошини силкиди.

— Самолётдан нарёғи беш-олти чақирим йўл. Шунинг учун сўраяпман, болам. Кеч бўлиб қолди. Совуқ...

Жуда меҳрибон чол экан. Менга кўзларини юмиб жилмайди-да, оёғи тагидаги хуржунини олдига суриб хаёлга толди...

Салон ойнақларини қиров босиб қолгани ёмон бўлди-да. Бўлмаса, атрофни томоша қилиб кетар эканман. Бу самолёт «ИЛ-14»га қараганда анча паст учади. Ер ҳам анча яқиндан кўринади. Бемалол томоша қилса бўлади. Мен ўтган йили ёзда ойим, дадам билан Урганчга учганимизда кўрганман. Юқоридан уйлар худди гугурт қутисидек бўлиб кўринади. Дарё тармоқ-тармоқ бўлиб ёйилиб оқади. Дарё бўйидаги қамишлар, тўқайлар, қарта-қарта пахта пайкаллари ажойиб бўлиб кўринади. Мактабимизда катта бир харита бор. Худди шунга ўхшайди. Асли харитани ҳам тепадан туриб чизса керак-да! Айниқса, тўқай тепасига келганда баъзан самолётнинг пастлаб учадиган одати бор. Шунда унинг гувиллашидан қўрқиб қочган кийинклар тўдасини кўрасиз... Чумолидек, орқасидан чанг кўтариб, боши оққан томонга қочишади! География ўқитувчимиз бу ҳақда кўп гапирарди. Ўзи овчи экан. Ўтган йили Аму бўйидаги колхоз қўйларига бўри дориганда, вертолётдан бўриларни қириб ташлашда қатнашган. Қандай қилиб отишар экан-а, тепадан? Тағин вертолёт устида туриб?! Ҳа, бу ҳақда Асет ҳам ўтган йили келганида айтиб берган эди...

Асет телеграммамизни олмаган бўлса-я! Унда нима бўлади? Мана бу чолнинг гапига қараганда, самолётдан нарёғи ҳам беш-олти километр келар экан. Қутиб олгани чиқса-ку, яхши, чиқмаса нима бўлади? Ишқилиб, телеграммани олган бўлсин-да. Мабодо, чиқмаса, шу ўртада уй-пуй бордир. Уй бўлмаса, манави чол ташлаб кетмас,

ахир. Кўринишидан яхши чолга ўхшайди. Қалли ота ҳам шунга ўхшаганмикин? Пўқ, у қахрамон! Бунақа оддий чоллардан эмас. Қўллари чайир, ўзи баланд бўйли, паҳлавон... Ҳар тўр солганда уч-тўрт тонна балиқни бемалол денгиз қаъридан тортиб чиқара оладиган паҳлавон...

Шу маҳал кўз ўнгимда баланд бўйли, мускуллари бўр-тиб чиққан, кўкраклари кенг, худди эртақларда ҳикоя қилинадиган афсонавий бир одам пайдо бўлди. У Орол денгизининг ўртасида турар, сув унинг тиззасидан келарди. У ҳадеб каттакон бир тўрни тортар, балиқ деганинг ёғи-ёғи эди...

Бирдан самолётимиз лапанглаб, тагимиз дупурлаб кетди.

— Келдик! — деди ҳалиги чол кулиб.

Анча кеч кириб қолгани кўриниб турарди. Салон қоронғи тортган, нарироқда ўтирганларни ажратиб бўлмасди. Олдимиздаги эшик очилиб, учувчи йигит чиқди. Кўринишдан хушчақчақ йигитга ўхшайди. У эшикни очди. Ташқаридан гул этиб оппоқ буғ урилди.

— Қош қорайиб қолган экан, — деди кимдир.

Учувчи йигит эшик олдига темир нарвонни қўйди. Одамлар аста-секин туша бошлади. Мен уч одамдан кейин тушдим. Кун қорасовуқ, қоронғи. Одамлар гўё одам эмасу одамнинг кўланкасига ўхшайди. Ҳамма нарироқдаги қорайиб турган уй томонга кетар эди. Мен ҳам ўша ёққа қараб юрдим. Ҳалиги уйга яқинлашиб қолганимда, кимдир биров олдимдан чиқди.

— Соғиндик!

Дарров танидим. Ростимни айтсам, жуда қувониб кетдим.

— Асет!

— Ова!¹ Мен. Омон-омон, — деб қучоқлаб кетди.

— Салом, — дедим мен ҳам қувониб.

Унинг орқасида яна иккита одам турарди.

— Мана бу — Бойтемир, бу — Сафаргул. Сени кутиб олгани чиқишди.

Мен улар билан қўл беришиб кўришдим. Асет елкамдан рюкзагимни олиб, олдинга тушди.

— Қани, кетдик!

Мен орқамга қарадим. Ҳалиги бирга келган йўлдошларимнинг бирортаси ҳам кўринмасди. Яхшиямки, Асетнинг чиққани, деб ўйлайман ўзимча, бўлмаса нақ ёлғиз ўзим қоларканман! Сал юрганимиздан сўнг Асет тўхтади.

¹ Тўрткўллик ўзбеклар «ҳовва», қорақалпоқлар «ова» дейишади.

— Қани, чиқ, Соғиндиқ!

Қарасам, бир от қўшиғлик чена турибди. Ченага чиқдим, устига пичан ташлаб, юшоқ қилиб қўйган экан. Асет ченада катта тўн ҳам ола чиққан экан, жойлашиб ўтирганимиздан кейин у учаламизнинг оёқларимизга тўнни ёпди.

— Менга устимдаги ҳам бўлади. Қани, чуқ, жонивор! Чена қорни ёқимли гичирлатиб, сирпаниб кетди...

Танишув

Қуёш терак бўйи кўтарилиб қолган. Осмонда тўда-тўда кулранг булутлар худди жулдур кўрпага ўхшаб аста қалқиб юрибди. Қорасовуқ. Кечаси тагин қор тушибди. Атроф худди шакар сепиб қўйгандай оппоқ. Қандайдир бир нозик заррачалар қуёш нурида кўзингни олгудай ялтирайди. Кеча кечқурун кун туман бўлгани учун бу ерлар менга бийдай дала бўлиб кўринган эди. Йўқ, унчалик эмас экан. Ҳув олисларда подалар, сурувлар мириқиб ёйилиб юришибди. Йўл чеккасидаги жингил, тўрангил, чийлар ғалати бир суратни эслатади: гўё уруш маҳали-ю, улоқтирилган гранаталар устма-уст портлаган... Ишонмайпсиз шекилли? Ўзингиз кўрганингизда ҳам шунга ўхшатган бўлар эдингиз. Қаранг, чийларнинг таги ингичка-ю, барг томони йўғон, худди портлаб сочилиб кетгандай...

Ченамиз учиб келяпти. Устида фақат Асет иккаламиз, холос. Ойиси Ойгул опани аэропортга кузатиб қайтпмиз. Асет негадир хомуш. У тизгинни силкиган сайин тўриқ от қулоғини гажак қилиб олға интилади, хўрс-хўрс қилиб бурунларидан оппоқ буғ чиқаради. Ченамиз олға интилади. От туёқларида қотиб қолган сумалаклар кўнғироқдек шилдир-шилдир қилади. Асетнинг қовоғи солиқ. Эҳтимол, боя ойисининг аэропортда айтган гапларидан хафа бўлгандир. Менимча, Асет бу гапларни ойиси менинг олдимда айтганидан уялган бўлса керак. Қизиқ, унинг ойиси ҳам худди менинг ойимга ўхшар экан. Ўзи баҳорги каникул муносабати билан Нукусга — ўқитувчилар мажлисига кетяпти-ю, кўнгли Асет билан менда. Ҳамма самолётга қараб шошилса, у Асет иккаламизни олдига чақириб олиб, нима дейди денг:

— Мен икки-уч кунда қайтиб қеламан. Тўполон қилмай ўйнаб юринглар, хўпми? Аксига олгандай даданг ҳам Мўйноққа кетиб қолди. Бувижонингни рәнжитма...

Ўҳ-хў, бирпасда Асетнинг ҳамма қилиқларини айтди-қўйди: бувисининг сўзига кирмаслиги борми, аллақасқ-

ларга санқиб кетиши борми, синглисига кун бермаслиги борми... қўйинг-чи, инжиқлик қилиб овқат емаганигача!... Билдишимча, у шўнинг учун индамай келяпти.

— Мен яна атрофни томоша қила бошладим: узоқ-узоқларда қандайдир япасқи, пастак уйлар қорайиб кўринарди. Асетдан сўрадим:

— Бу атрофда «Қизил юлдуз»дан бошқа овуллар борми?

— Бор.

— Қанақа?

— Бизнинг овулни Муйтен овули, дейишади. «Қизил юлдуз» колхозимизнинг номи. Бундан уч-тўрт чақирим нарида Думалоқ кўл бор. Кетгунингча олиб бориб кўрсатаман. Ана ўша кўл бўйида Қабасин, Ашамайли, ундан ҳам нарида Қоракесак овуллари бор.

Одамлари балиқчилик қилади.

— Ҳалиги айтган Думалоқ кўлга сув қаёқдан келади?

— Дарёдан қуйилади.

— Дарё Орол денгизига қуйилмайдими?

— Қуйилади.

— Қандай қилиб?

— Амударё Орол денгизига яқинлашганда уч-тўртта тармоққа бўлиниб кетади. Ана шу тармоқларидан бири Қипчоқ дарё, яна бири Қуна дарё, учинчиси Оқдарё, бизнинг овулимиз ўша Оқдарёнинг бўйида.

— Дарё овулдан узоқми?

— Йўқ. Икки чақиримча бор. Ҳар кунни бориб келамиз...

— Чўмиласизларми?

— Ова. Ёзда.

— Балиқни қаёқдан овлайсизлар?

— Дарёдан ҳам, кўлдан ҳам. Ҳозир денгиздан овлашади. Дарёда ҳали муз бор.

Асетнинг қовоғи боягидан сал очилай деди. Овулга етиб келдик. Олдимиздан Асетнинг ити чиқди. Чена атрофида гир айланиб чопади. Ростини айтсам, тушишга қўрқдим.

— Қўрқма, эркаланияпти-ку, — деди Асет тиржайиб. Аста ченадан тушдим. Ҳайтовур индамади. Ёнимга келиб этакларимни ҳидлаётган эди, Асет бақириб берди: — Бўрибосар, тур йўқол!

Ит жуда қўрқоқ экан. Думини қисиб, бир менга, бир Асетга мўлт-мўлт қараб бостирманинг тагига кириб кетди. Асет отни ченадан чиқара бошлади. Мен икки қўлимни

чўнтагимга солиб, нарироқдан Асетларнинг уйини, овулини томоша қилдим.

Уйнинг шундай ёнгинасида алоҳида ёғочдан қазноқ қилиниб, тўзланган балиқлар осиб ташланган. Сап-сарик, Кўриб оғизларим сув очиб кетди. Худди қовун қоқига ўхшаб турибди.

— Соғиндиқ!

Орқамга ялт этиб қарасам, Асет.

— Юр, чой ичамиз.

Уйга кирдик. Кеча кечқурун тузуккина кўрмаган эдим. Асетнинг бувиси жуда меҳрибон кампир экан. Гиргиттен бўлиб, атрофимизда айланиб юрибди.

— Келдингларми, чироқларим, ўтиринглар, ҳозир сўк ошим ҳам пишай деб қолди. Ҳой, Асетжон, меҳмон болага балиқ олиб чиқиб бер, тансиқ, есин!

Асет ўрнидан туриб нариги хонага чиқиб кетди. Кампир қозон-товоқ билан овора. Мен уй ичига разм солдим. Буни қаранг, ташқаридан қараган одам, булар жуда камбағал туришар экан, деб ўйлаши мумкин. Йўқ, сира ҳам ундсқ эмас. Уй ичи жуда шинам. Озода. Қўша-қўша гиламлар, нақ чўғдай ёниб турибди. Уй анжомлари ҳаммаси жойда, тўрда, стол устида каттакон «Неринга» деган радиола, «Рубин» деган телевизор. Буларнинг телевизорлари Бокудан ҳам олар экан. Стол, стуллар. Бироқ уйларнинг шифти жуда паст. Айтишларича, шифти паст бўлса уй ичи иссиқ бўлармиш.

Асет узунлиги нақ ярим метрча келадиган бир балиқ кўтариб кирди. Мен шошиб қолдим.

— Ҳаммасини еёлмайман!

Асет кулиб юборди.

— Ова, бир парчасиниёқ еб кўр аввал. — У пичоқ билан дум томонидан бир қаричча кесиб, олдимга қўйди.

— Шуни есанг куни билан сув ичиб юрасан.

Шўр демаса, жуда мазали экан. Аввалига ҳаммасини еб қўяман, деб ўйлагандим, еёлмадим. Асет егин деб қистади. Кейин ейман, дедим. Кампир бир косадан сўк олиб кирди. Бирам ширинки... Ойим нуқул овқат ичмайсан, деб уришгани уришган уйда. Мана шунақа овқатларни пишириб берса, нега эмас эканман, ейман!

Кимдир қичқиргандай бўлди. Асет деразадан бўйинини чўзиб:

— Кираверинглар,— деди. Кейин менга қараб эшик томонга имлади. — Болалар келишяпти.

Эшикдан учта бола, бир қиз кириб келишди. Бир

Бойтемир, иккинчиси Сафаргул, буларни танийман. Кеча улар мени кутиб олгани ченада аэропортга чиқишган.

— Танишиб қўйинглар, — деди Асет. — Сафаргул билан Бойтемирни кеча кўргансан. Мана бу — Назар, бу — Сейт. Ҳаммаси еттинчи синфдан, отрядимиз аъзолари. Ўтиринглар.

Ҳаммамиз стол атрофига ўтирдик. Асет уларнинг олди-га ҳам бир парча-бир парчадан балиқ кесиб қўйди. Кампир кириб жуда хурсанд бўлиб кетди.

— Вой, бўйларнингга қоқиндиқ! Асетжонимнинг ўртоқлари келибди. Ҳозир, ҳозир овқат олиб кираман... — деб ташқарига чиқиб кетди. Бойтемир унинг орқасидан қичқирди:

— Ҳозир уйдан овқат еб келдик.

Кампир бу гапни эшитмади. Уларга ҳам косада сўк оши олиб кирди.

— Олинглар, болажонларим, олиб ўтиринглар. Асетжонимнинг ўртоғи келди Тўрткўлдан. Олинглар...

Кампир бизларга халақит бермай дегандай, аста чиқиб кетди. Бойтемир қошиқни косага солиб айлантирар экан, Сейтга қараб нимадир деб имо қилди. Сейт аввал лабларини буриб, елкасини учирди-да:

— Ана, отряд советининг ранси гапирсин, — деди.

Қаранг, буларда ҳам отряд советининг ранси қиз бола экан. Сафаргул аввал катталардек бармоқларини бармоқлари орасига олиб қарсиллатиб жилмайди-да, аста гап бошлади:

— Бизлар кечаги гап тўғрисида келган эдик.

Мен уларнинг имосига дарров тушундим. Кеча кечқурун мен уларга бу ерга келишим сабабини гапириб берган эдим. Шунда улар бу масалани ўйлаб кўрмоқчи бўлган эдилар. Буни қарангки, ўша гапни кечаси билан ўйлаб чиқишти. Раҳмат, сизларга, дўстларим!

— Ова, шуни ўйлаб юрибмиз бошимизни қотириб, — деди Бойтемир худди бир янгилик очгандай севиниб. — Эртага мактабда Қалли ота билан учрашув бор экан-ку!

— Учрашув бўлса нима бўлипти, — деди чўрт кесиб Асет.

— Ахир Соғиндиқ Қалли ота билан учрашиши керакми?

— Керак, Хўш? — деди Асет Сафаргулнинг оғзига тикилиб. Асет ҳали ҳам ҳеч нарсани тушунмаганди. Сафаргул кулиб гапида давом этди:

— Ўша мажлисда Қалли отани Соғиндиқ билан таништирамиз. Нима мақсадда келганини отага айтамыз...

Сафаргулнинг гапини Сейт илиб кетди

— Уша мажлисда Соғиндиққа сўз берамиз. У озгина гапириб, отряд советининг аъзолари номидан отани табриклайди...

— Бўйнига галстук тақади, — деди Сафаргул гулгул яшнаб: — Тушундингми?

— Кейин отрядлари советининг аъзоси-да! — деди Сейт кулиб.

Мен худди ишим битиб қолгандай қувониб кетдим. Асет ҳам жилмайиб қараб турди-да, сўради:

— Бу ақл кимдан чиқди?

Сейт имо билан Сафаргулни кўрсатди.

— Қойил! — деб юборди Асет. — Сафаргулга шон-ша-рафлар бўлсин. Ур-ра!

Шовқин-суронни эшитиб, кампир эшикдан бошини тикди:

— Нима бўлди, бўталоқларим?!

— Ҳеч нарса... Шундай, ўзимиз...

— Ваҳималаринг қурмасин-эй... — деб кампир ёқасига туфлади-да, яна иши билан бўлиб кетди. Ҳаммамиз шу қарорга келиб, ўрнимиздан турдик.

— Ова, айтгандай, Соғиндиқ эртага, мажлисда Қалли отага гапирадиган гапини бир қоғозга ёзиб олсин, — деди Сафаргул. — Биргалашиб ёзсанглар ҳам бўлади.

— Бирпас ўйнаб келайлик, кейин. Соғиндиқнинг ўзи ҳам қотириб ташлайди. Шоир, — деди Асет. Мен бошимни сал эгиб жилмайиб қўйдим.

Кўчага чиқдик.

— Қаёққа борамиз? — деди Сейт.

— Соғиндиққа дарёни кўрсатмаймизми? — деди Бойтемир.

— Унча қизиқ эмас, нуқул муз-муз. Нимаси қизиқ шу дарёнинг!

— Биласизларми, болалар, ҳув анави тепадаги яхма-лакка борайлик. Соғиндиқ ҳам отрядимиз қилган ишлар-ни бир кўрсин-да,

— Тўғри, бирпас ченада учамиз, — деди Бойтемир.

— Асет, кичкина ченангни олиб чиқ.

Мен бўйнимга фотоаппаратимни осиб олдим.

Кунботишдаги тепаликка қараб кетдик. Борсак, овул-нинг деярли ҳамма болалари шу ерда. Бири ченасини суд-раб тепаликка чиқиб кетаётган, бири ченага муккасида ётиб олиб пастга физиллаб учиб тушиб келаётган, бири йўл чеккасида ағдарилиб уст-бошини қоқаётган... Хуллас, тепалик бағри болалар билан тўла, қий-чув!

Қатта тепалик экан, устига сув қуйишибди. Чамамда

эллик олтмиш метрча келадиган жой кўм-кўк яхмалжак бўлибди. Шу яхмалакнинг ўнг томонини чопиб зиначалар қилишибди. Болалар шу зиначалардан ченаларини юқорига олиб чиқиб, пастга қараб учиншарди. Буни отряд советининг қарори билан Асетлар кичкинтойларга қилиб беришган бўлса ҳам ўзларни келиб учиб туришаркан. Биз томонда бундай тепалик қайда? Бўлса, фойдаланган бўлар эдик-а!

Бойтемир Асетнинг қўлидан ченани олиб, зинадан тепаликка қараб кўтарилди бошлади. Сал ўтмаёқ у тепадан ченада ғизиллаб учиб тушди. Мен унинг суратини олиб қўйдим.

Асет, кўриб қўй, дегандай менга бир қаради.

— Тагин қанақа ўйинларинг бор? — деб сўрадим.

— Ўҳ-хў, ўйинларимиз кўп, — деди Сейт.

— Лапта, тўп-таёқ, футбол...

— Э, бу ўйинлар ёзда ўйналади-ку? Қишдагисини сўраётиман.

Улар ҳайрон бўлиб бир-бирларига қарашди.

— Сизлар томонда қанақа ўйинлар бор? — деб сўраб қолди Сафаргул.

— Бизлар томондами? — деб чайналдим. — Бизлар томонда, масалан, «Қорхат» деган ўйинимиз бор.

— Бу қанақа ўйин?

Болалар атрофимга тўпланишиб қолди. Шу саволдан — уларда бу ўйиннинг йўқлигини билиб, роса олиб қочдим.

— Жуда қизиқ ўйин, қор ёғади-ку, а? Ана ўшанда қор ёққан кунни яхшилаб хат ёзилиб, истаган ўртоғининг қўлига тутқазишнинг керак.

— Ундан кейин-чи?

— Кейин, унинг шартлари бор: хат қўлга берилиши, хат берган киши қўлга тушиб қолмаслиги керак.

Хат шеър билан ёзилади. Ўша хатни олиб «қўлга тушган» одам хатда кўрсатилган шартнинг ҳаммасини бажаради. Мабодо, қўлга тушиб қолса, ҳалиги шартни қорхат ёзган одамнинг ўзи қилиши керак.

— Ўҳ-хў, жуда қизиқ-ку!

Кимдир гўё қўлга тушиб қолгандай қиқирлаб кулиб юборди. Мен уларга «қорхат»нинг ҳамма шартларини яхшилаб тушунтирдиму, бироқ, бу ўйин фақат биринчи қор тушганда бўлишини айтмадим.

Бу ўйин уларга жуда ёқди.

Анча маҳалгача тепаликда чена учдик. Тўпланишиб, эсдалик учун суратга тушдик: аввалига ўзим олдим. Кейин мен ўртага келиб ўтирганимда Бойтемир олди.

У ҳам фотога қизиқар экан. Ҳавога қора булутлар чиқиб, майда қор учқунлай бошлади. Кун жуда салқин эди. Анча қорнинг тортиб, яйловдан подалар қайтди. Овул итлари ҳура бошлади. Бизлар ҳам ченаларимизни судраб, уй-уйимизга қайтдик.

— Ҳавонинг авзойи бузуқ, тагин қор ёғади шекилли? — деди Асет.

— Эҳтимол...

Кечки овқатдан сўнг, мен столга ўтирдим. Эртага мажлисда гапирадиган гапларимни ёзиб, тайёрлаб қўйишим керак эди-да!

Олдимда қоғоз билан қалам, ўйлай бошладим.

Қорхат

Эрталаб туриб ҳовлига чиқсак, лайлакқор ёғаётган экан. Худди оққушнинг патига ўхшаб тўзғиб тушяпти. Еру кўк оппоқ қор. Боссанг, оёғинг тиззаларинггача ботиб кетади. Худди момиқ пахтадай! Мен бўсагадан авайлаб ташқарига қадам қўйдим. Асет бўлса мендан илгари чиқиб кетган. Бостирманинг устунига осиб қўйилган умивальникдан сув оқизиб юзини ювяпти. Сув, албатта, муздай бўлса керак. Бирдан танам жунжикиб кетди. Нима илож? Ўзимизнинг уйда эркалик қилсам, ярашади. Бу ерда меҳмонман. Авайлаб Асетнинг изидан бир-бир босиб унинг олдига бордим. У ювиниб бўлиб, артина бошлади.

— Ювин. Ҳозир сочиқ олиб чиқиб бераман.

Асет уйга кириб кетди. Мен аввал қўлларимнинг учини, кейин юзимни тез-тез ювиб, уйга кириб кетаётганимда олдимдан Асет сочиқ олиб чиқиб қолди. Бўсагада туриб дийдираб артина бошладим.

— Ҳа, совуқми?

— Ҳовва.

— Бўлмаса кийиниб чиқ. Ҳозир исинамиз.

— Қандай қилиб?

— Кийиниб чиқ, кўрасан.

Уйга кириб пальтони, қулоқчинимни кийиб чиқсам, Асет ҳовлининг ўртасида катта фанер тахтадан қилинган ёғоч куракни ушлаб тиржайиб турибди. Чиқишим билан қўлимга тутқазди.

— Ма, ушла. Мен ҳозир Бойтемирларникини олиб келаман. Икковлашиб чой қайнагунча кураймиз.

Олдим. Бирпасда Асет Бойтемирларникидан катта курак олиб келди. Аввалига мен қор кураш қийин бўлади, деб юргандим. Уйда бундай ишларни қилмасдим-да. Ўўқ,

янги ёққан замони куралса, унча огир бўлмас экан. Бирпасда ҳовлининг қорини хирмондаги оппоқ пахтага ўхшатиб бир четга уйиб ташладик. Совуқ қаёққа кетганини билмай қолдик ўзимиз ҳам. Терлаб кетдик. Ҳаммадан ҳам Асетнинг бувиси ишимиздан хурсанд.

— Бўталоқларимдан айланай. Қани, чойга кира қолинглар.

Бугун чой жуда ҳам ширин бўлиб кетибди. Ичган сайин ичнинг келади. Билмадим, сут қўшилгани учунми ё аввал иш қилиб, кейин овқат ейилса ширин бўлади, дерди дадам, шунгами. Билмадим, ишқилиб, жуда ширин.

— Буви, дадам қанилар? — сўраб қолди чой ҳўплаётиб Асет.

— Дадаг шўрлик эрталаб туриб, чой ҳам ичмасдан кетди, — деди кампир ўғлига ачиғиб. — Анави Қалли отанг келиб олиб кетди.

Мен ялт этиб Асетга қарадим.

— Қалли ота дедингизми? — деб сўради Асет ҳайрон бўлиб.

— Ова. Денгизда бир балиқчи қаттиқ шикастланган кўринади.

Буни қаранг энди. Қидириб юрган одамим ўз оёғи билан келса-ю, бизлар донг қотиб ухлаб ётсак. Гапириша олмаганимда ҳам, кўриб олардим-ку, ахир, ҳеч бўлмаган-да. Э...

Нариги уйдан Асетнинг синглиси бувисини чақириб қолди. Кампир ўша ёққа кириб кетганда Асет менга қараб:

Мажлисда гапирадиган гапингни ёзиб олдингми? — деди.

— Ҳовва. Ўқиб берайми?

— Ишонаман. Шоирсан-ку, қотирган бўлсанг керак, — деди у жилмайиб. — Қани, ич чойингни. Вақт бўлиб қолди. Кетамиз.

Чойимни наридан-бери ичиб бўлиб, кийиндим. Негадир юрагим ҳаприқиб, дук-дук ура бошлади. Кўпчилик олдида гапириш осон эмас-да, ахир. Менинг ўрнимда ўзингиз бўлганингизда ҳам худди шундай аҳволга тушардингиз.

Ҳовлига чиқдик. Қор боягидан сал тўхтаётган дегандек, учқунлаб турибди. Шарфимни бўйнимга яхшилаб ўраб, қулоқчинимни бостириб кийиб олдим. Аста қўйин чўнтагимга қўл солиб, ёзган нарсамни ушлаб кўрдим. Чўғ ушлаб олгандай, юрагим дукиллаб уриб кетди. Нима бўлса бўлар, деб Асетнинг орқасидан эргашдим... Мактабга ҳали

йўл очилмаган. Фақат уч-тўрт из тушибди. Катталарникими, болаларникими — ажратиб бўлмасди. Олдинмакетин келяпмиз. Қор учқунлаб турибди. Болалар сирғанадиган тепалик ёнидан ўтиб келаётганимизда аллаким орқамдан пақ этказиб урса бўладими! Қайрилиб қарайман дегунча бўлмай, Асет иккаламиз қор бўрони остида қолдик. Нарироқда ариқ ичида бир-иккита бола қор юмалоқлаб бизларни кўз очдирмай кетма-кет урар, ўзлари эса қотиб-қотиб кулишарди. Дарров танидик. Улар Бейтемир, Сейт, Сафаргуллар эди. Бизлар ҳам ишга тушиб кетдик. То мактабга етгунча бир-биримизни роса қорбўрон қилдик.

Мактабга яқинлашганда уст-бошларимизни қоқиб, ҳаммамиз бир жойга тўпландик. Сафаргул негадир кўзлари ёниб қиқир-қиқир куларди. Икки кундан бери разм соламан. Тавба, худди Маҳфузанинг ўзгинаси. Иши ҳам, шўхлиги ҳам, тегажаклиги ҳам. Тагин Маҳфузага ўхшаб отряд советининг раиси бўлиб олганини айтмайсизми? Бу ҳам Маҳфузага ўхшаб совет аъзоларига айтганини қилдирмай қўймас экан. Вой маҳмадона-ей! Анави Сейт-чи, у ҳам худди бизнинг Самад қувнинг ўзгинаси. Буларнинг башаралари ўхшамайди-ку, бироқ қилган ишлари, қилиқлари, вазифаларида жуда ўхшашлик бор. Қизик, одам одамга ўхшайверар экан!

Сафаргул билан Сейт аста олдимга келди. Сейт негадир нуқул жилмаярди.

— Сиздан бир нарса сўрасак майлими? — деди Сафаргул қиқир-қиқир кулиб.

— Майли, — дедим. Нимани сўрар экан, деб ҳайрон бўлиб турибман. Енимга Асет ҳам яқинлашди.

— Қорхатни қўлга бериш керакми ё чўнтакка солиб кетса ҳам бўлаверадими?

— Қўлга бериш керак. Нимаиди?

— Йўқ, ўзим... — деб тагин кулди Сафаргул.

— Нима гап ўзи? — деб сўради Асет.

— Нима бўларди, — деди Сейт жиддий. — Бигтаси Сафаргулнинг чўнтагига хат солиб кетибди.

— Қанақа хат?!

— Қанақа хат бўларди, қорхат-да!

— Ким? — деди Асет.

— Олтинчининг болалари.

— Улар қаёқдан билибди?

— Кеча ўзимиз ўргатгандик, — деди Сейт.

— Қани, нима деб ёзибди? — деди Асет қизиқиб.

— Бу сир.

— Нимаси сир? Қани, кўрайлик-чи? — деб ялина бошлади Асет.

— Бер, ўқисин, — деди Сейт.

— Йўқ, хат менга ёзилган. Бермайман, — деб туриб олди Сафаргул.

У Асетни роса ялинтирди. Мен ҳам хатни кўргим келарди. Бироқ Асетга бермаган хатни менга берармиди?

Бирдан қўнғироқ чалиниб қолди. Ҳаммамиз ичкарига кирдик. Гардеробга пальтоларимизни ечиб, залга ўтдик. Зал тўла бола. Қий-чув. Бирини бири қувлашган, қийқиришган... Асет ҳали ҳам Сафаргулга ялиниб хатни ололмай юрибди. Бир маҳал залда бир овоз дўриллаб эшитилди:

— Ҳамма клубга!

Ўқитувчи бўлса керак. У шундай деди-ю, ўқитувчилар хонасига кириб кетди. Болалар клубга қараб ёпирилишди. Бизлар сал кейинроқ кирдик. Эшик олдида Сафаргул Асетни туртиб, қўлига хатни берди.

— Ма. Бермасам хафа бўласан шекилли. Чўнтагингга солиб қўй, кейин ўқийсан.

— Раҳмат.

Асет хатни чўнтагига солди. Сейт менга қараб кўзини қисиб қўйди. Мен уни, ҳали Қалли отанинг олдида чиқиб гапирганда дадил бўл, шошилмасдан гапир, деяпти деб тушундим.

— Юр, Сафаргул, бирга ўтирамыз, — деди Асет.

— Раҳмат, менга қизлар жой олиб қўйишибди, — деди Сафаргул кулиб. Сейт билан Бойтемир ҳам негадир чопиб орқага ўтиб кетишди. Асет иккаламиз ўнг томондаги бўш жойга бориб ўтиришимиз билан болалар ўринларидан гурр этиб туришди. Эшикдан уч-тўртта киши кириб, президиумга чиқа бошлади. Менинг икки кўзим уларда. Уларнинг орасида чол кўринмасди. Ҳайрон бўлиб Асетдан сўрадим:

— Қалли ота қани?

— Шошма, келиб қолар.

Сочларига оқ оралаб қолган, гавдали бир қора киши ўрнидан турди. Асет мен томонга энгашиб аста шивирлади:

— Илмий мудиримиз.

Илмий мудир томоғини қириб гап бошлади:

— Болалар? План бўйича бугун сизлар машҳур балиқчи, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Қалли ота Шомуродов билан учрашингиз керак эди. Афсуски, Қалли ота сизларнинг бу йиғинингизга келолмади.

Бирдан залда шивир-шивир бошланди. Орқадан бир-иккита бола савол ҳам берди:

— Нега?

— Нима учун келмапти?

— Сабр, сабр қилинглар, — илмий мудир қўлини кўтарди. — Болалар, кеча кечаси Қалли отанинг бригадасидаги балиқчилардан бирининг оёғига, денгизда ов қилиб юрган маҳалда муз тушиб кетиб, қаттиқ шикастланибди. Қалли ота ўша яраланган балиқчини докторга олиб кетибди. Тушундиларингми?

— Тушундик.

— Тушунган бўлсаларинг гап шу. Энди, мана бу вожатий акаларинг сизлар билан пландаги бошқа машғулотни ўтказиб туради. Қалли ота билан кейинроқ учрашасизлар. Хўпми?

— Хўп! — чувиллашди болалар.

Шу гапдан кейин илмий мудир ҳалиги вожатий йигитга энгашиб нималардир деди-да, аста оёғининг учида юриб ташқарига чиқиб кетди. Энди менинг қулоғимга сира ҳам гап кирмас эди. Чунки кечаси билан тайёрлаган гапларим бекор бўлган эди. Энди қачон ўрни келади-ю, Қалли ота билан қачон танишаман? Мана, ҳаш-паш дегунча каникулимнинг уч кунни ўтиб кетди. Бу аҳволда ишим пачава бўладиганга ўхшайди. Қалли отанинг номзодини ўзим таклиф қилиб, бу ёқларга ўзим келган бўлсаму Тўрткўлга сўплайиб қуруқ борсам! Нима деган одам бўламан? Айниқса, Самад қув нима дейди? Йўқ, бу ишингиз бўлмайди, Соғиндиқвой!

Бундай бошимни кўтарсам, вожатий гапирётган экан. Қулоғимга ҳеч нарса кирмади. Жаҳлим чиқиб Асетга қарасам, пешонасини ушлаб қиқир-қиқир кулади. Тавба! Мен нима аҳволда-ю, бу кулади.

— Нега куласан? — дедим хафа бўлиб.

— Қўлга тушдик, — деди Асет тиржайиб.

— Нега қўлга тушар эканмиз?

У индамай бояги Сафаргул берган қорхатни менга чўзди. Хатни олиб аста ичимда ўқий бошладим:

Меҳмонимиз Соғиндиқ,
Синфдошимиз Асетга!
Сизларга жон қоқиндиқ,
Номингиз тушди хатга.
«Хатга гушдинг, ўтга тушдинг»,
Деган халқнинг мақоли.
Топасиз қуён гўштин,

Бўлсин қимматбахолик.
 Қиласизлар қовурдоқ,
 Қирғовулдан шилпилдоқ.
 Бўлсин балиқ шўрва ҳам,
 Кўп солмайсиз тузини.
 Бизлар олти кишимиз
 Сўрасангиз сиз бизни.
 Отангиз отиб келган
 Қирғовулга тегиш йўқ.
 Узингиз ов қиласиз,
 Тегизасиз қуёнга ўқ.
 Шарти шудир, бўлмаса
 Зиёфатни емаймиз.
 Хоҳ ширин, хоҳ бемаза
 Узингиз тайёрлайсиз.
 Утин ёриб пешона
 Гурра бўлса ҳам майли.
 Хафа бўлмаиғ бунни ёздик
 Дўстлигимиз туфайли.
 Ўринлатолмадик шеърни,
 Аммо-лекин зиёфат
 Бўлаверсин қиёмат,
 Қонамасин ҳеч кимнинг бурни.
 Раисамиз Сафаргул,
 Ҳамда бошқа аъзолар:
 Сейт, Мурод, Бойтемир...
 Жимжима қилиб мана,
 Қўйиб қўйдик имзолар.

Хатдан бошимни кўтариб, орқага қарадим. Сейт билан Бойтемир бир жойда кулиб ўтирипти. Кўзлари бизда. Сафаргул ҳам бизларга қараб боладикми, дегандай кулиб ўтирипти. Бу қандай бўлди? Буларга қорхат ўргатмай ўлай мен. Энди қандай қилиб баҳона топиш керак? Йўқ деб бўлмайди, ўзим ўргатганман. Борди-ю, мен бу ерда меҳмонман, уйимизда бўлганда албатта қилиб берардим, десам-чи? Йўқ, унга ҳам гап топади булар. Ахир ёзишибди-ку, фақат ўзларинг топган нарсалардан қиласизлар деб! Ақлим етмай қолди.

Бундай Асетга қарасам, у ҳам вожатийнинг гапларини эшитмай шунга ўйлаб ўтирган экан.

— Энди нима қиламиз? — деди кулиб.

Елкамни қисдим. Уйлай-уйлай ўйимнинг тагига етолмадим. Шу кенг зал ҳам назаримда жуда торайиб, ичи жуда дим бўлиб кетгандай туюлди. Иссиқлаб кетдим. Яна

қанча ўтирганимиз эсимда йўқ. Бир маҳал сал салқин теккандай бўлди. Қарасам, кўчага чиққан эканмиз. Буни қаранги, ўз хаёлим билан бўлиб, вожатийнинг гапи тугаганини ҳам, болаларнинг қий-чувини ҳам эшитмабман.

Ҳали қор ёғиб турган экан. Сал хаёлимни йиғиштириб олдим. Атрофимизни болалар ўраб олишди. Бизларга қорхат беришганини дарров қаёқдан била қолишибди? Сир бой бермайман. Асет ҳам болаларга қараб жилмаяди. Уртадан секин сирғалиб чиқиб, уйга қараб кетдик. Кимдир орқамиздан қичқирди:

— Зиёфат эсларингдан чиқмасин!

Йўлда Асетдан сўрадим:

— Энди бизнинг иш нима бўлади?

— Қайси иш?

— Қалли ота билан учрашув...

— Ова, — деди у чўзиб. — Уми, у-ку бир гап бўлар, қорхатни нима қиламиз?

Унинг бу сўзи менга сал тегиб кетди. Гўё у бу сўзи билан «Сен айтмаганингда бу гаплар йўқ эди», дегандай бўлиб эшитилди. Индамадим. Асет мени хафа бўлди деб ўйлади чоғи, тасалли бера бошлади:

— Хафа бўлма, милтиғимиз бор. Эрталаб тўқайга борсак, куён, қирғовул деганинг тўлиб ётибди. Отамиз, келамиз.

Бу гапни эшитиб танимга қон югурди.

— Балиқни-чи?

— Балиқни ё дарёдан; ё Думалоқ кўлдан овлаймиз, — деди Асет. — Зиёфатни қилиб бермасак бўлмайди. Уғил болалар ёзганда унинг йўли бўлак эди. Энди келиб-келиб қиз болага кулғи бўламизми?

Шу гапдан сўнг иккалаамизга ҳам сал жон битгандай бўлди. Орқамиздан Сафаргуллар етиб келиб қолди.

— Ҳа, жуда орқа-олдиларингга қарамай жўнаб қолиб-сизлар? — деди Сафаргул кела солиб.

— Ўзимиз шундо-оқ, — деди Асет. — Қорхатни маслаҳатлашиб келаётувдик.

— Нима қарорга келдинглар?

— Қиламиз!..

Асет иккалаамиз уйга қараб бурилиб кетдик.

Ов режалари

Қор бир меъёрда майдалаб ёғиб турибди.

Эрталаб мактабга кетиш олдидан Асет иккалаамиз ҳовлини топ-тоза қилиб кураб кетган эдик. Қайтиб келгунимизча яна бир қаричча қор тушибди.

Кун туман босгандай хира, сал нарироқдаги нарса худди сояга ўхшаб, қорайиб кўринади. Уй ичинини-ку чироқ ёқиб ёритиш мумкин. Аммо, кўнгил қоронғи бўлса қандай қилиб ёритасан?..

Ташқарида қор ёғиб турибди. Мен ичкарида, дераза ёнидаги каравотда чўзилиб ётибман. Асет нима биландир овора, кириб-чиқиб юрибди. Нариги уйда бувиси билан синглиси гўнғир-гўнғир гаплашишар, уларнинг товуши худди тушдагидек қулоғимга узук-юлуқ кирарди. Деразга қараб хаёл суриб ётибман. Кўз олдимга ўртоқларим, синфдошларим келади... Самад, Розик, Уринбой... Айниқса, Маҳфуза хаёлимдан кетмайди. Кўз ўнгимда кўзлари кулиб турибди... Қизиқ, бирга бўлсак, бирга юрсак ҳеч ҳам у билан келишолмайману сал узоқлашсам нуқул кўргим келаверади. Нега ундай экан-а?..

— Ова, шоир, хаёл суриб қолдинг? Шеър ўйлаяпсанми? — деди Асет каравотга ўтириб.

— Ўзим, шундай... — дедим.

— Хафа бўлма, ҳамма иш жойида бўлади, — деди мени юпатиб. — Ҳозир чой ичиб бўлиб, овга тайёргарлик кўрамиз, хўпми?

Асет менинг хаёл суриб ётганимни қорхатнинг ташвиши деб ўйлабди. Қизиқ, менинг бу ерга нима учун келганим эсидан чиқиб кетди, шекилли? Менга овдан ҳам зарури Қалли ота-ку, ахир. Уни учратолмасам, топшириқини бажаролмасам, синфдошларим олдига нима деб бораман. Маҳфузанинг кўзига қайси юз билан кўринаман ахир, каллаварам. Сен буни ўйлайсанми, йўқми?

Мен бу гапларни Асетга бақириб айтдимми, деб ўйлаб хижолат бўлиб турган эдим, хайрият ичимдаги гаплар экан. У менинг бу кайфиятимдан ҳайрон бўлиб сўради:

— Ҳа, юрагинг дов бермаяптими?

— Нега?

— Овга-да?

— Э-э... Нега энди? Чиқаверамиз. Бироқ...

— Бироқ-мироғи йўқ. Эртага ҳаво яхши бўлади. Доим қордан сўнг ҳаво очиқ келади. Эртага нақ сўнар бўлади-да!

— Сўнар?

— Ова.

— Бу нима деганинг?

— Шунини ҳам билмайсанми? Тиззадан қор ёғиб, ҳали устига из тушмаган пайтини сўнар дейишади овчилар. Бундай пайтда ов қилиш осон бўлади. Овнинг изи дарров топилади-да.

— Эртага сен айтган сўнар бўлармикан? — деб мен де-
разага қарадим. — Қор ҳали ҳам майдалаб ёғиб турибди.

— Бўлади, — деди Асет ишонарли қилиб.

Кампир самовар кўтариб кириб келди.

— Қоринларинг ҳам очгандир, бўталоқларим.

— Тур, чой ичамиз, — деди Асет. Кейин кўзини қисиб
шивирлади. — Эртага овга чиқишимизни уйдагилар бил-
масин.

— Нега?

— Чиқаришмайди.

Чой ичиб бўлиб, эртанги ов режалари ҳақида масла-
хатлашаётганимизда Жапақ амаким келиб қолди, Гап-
лашиб ўтириб билмабмиз, кеч кириб қолибди. У устидаги
пальтосини ечиб чўткалади, қулоқчинини қоқди. Шундай
бўлса ҳам уйга киргандан кейин кийимига ёпишган қор-
лар эриб, силкиган сайин атрофга сув сачрар, қизиб тур-
ган тунука печкага тегиб жиз-жиз қилар эди. Жапақ амаким
бир йўла этигини ҳам ечиб, ичкари уйга кирди. Қовоғи солиқ.
Нима бўлдийкин? Беморнинг мазаси қочиб қолдимикан?

Асет билан мен унга термилиб турибмиз. Уйга кириб,
юзига иссиқ теккач, сал очилди.

— Ҳа, ўғлим, зерикмадингми? — деди менга.

— Йўқ.

— Сен билан гаплашишга вақт ҳам бўлмаёпти.

Жапақ амаким чарчаган бир қиёфада стулга оғир чўк-
ди. У стол устидаги чойнакни олдига тортиб, аввал бир
пиёлага қуйиб қайтарди-да, сочиқ билан бостириб яна
менга қаради.

— Дадангинг ҳам ишлари шундай кўпми? — деб жил-
майди.

— Йўқ... — дедим. — Фақат баъзан кечалари одамлар
келиб чақариб кетгани бўлмаса... Кундузлари идорада
ишлайди.

— Дадангники осон, — деди Жапақ амаким иссиқ чой
ҳўплаб. — Мана кўрмайсанми, кечаси денгизда бир балиқ-
чи оёғидан ажраб қолипти.

— Қандай қилиб?

— Ҳозир балиқчилар учун жуда қийин пайт, ўғлим.
Мана икки ойдирки, дарёда абиржи.

— Абиржи дегани нима дегани?

— Дарё музласа, балиқчилар абиржи турди, дейишди.
Мана энди ўша абиржилар эриб, уч-тўрт кун бўлди дарёда
санг юриб қолди. Балиқчиларнинг ишини оғирлаштиради.

Жапақ амакининг айтишига қараганда, дарёдаги муз-
лар эриб, парча-парча бўлиб синиб оқиб келаркан-да, Орол

денгизга тушаркан. Бу катта-катта муз парчалари денгизда балиқчи кемаларнинг эркин сузишига халақит бераркан. Баъзан муз парчалари қайиққа келиб урилиб, шикаст ҳам етказаркан. Кеча кечаси ҳам денгизда шундай бўлибди. Қалли отанинг бригадасига қарашли балиқчилардан учтаси овдан кеч қайтиб келаётганида катта муз парчасининг бир бўлаги қайиқ устига тушиб, бир балиқчининг оёғини синдирибди. Сал бўлмаса, қайиқни синдираёзибди. Шунда қайиққа шикаст етса борми, учала балиқчининг ҳам ҳаёти хавф остида қоларкан. Ҳайтовур, улар қирғоққа омон-эсон чиқишибди. Кейин балиқчиларнинг қирғоқдаги пунктига келиб, радио орқали идорага маълум қилишибди. Бугун эрталаб, Қалли ота Жапақ амакимни шунга олиб кетган экан. Бориб синган жойини гипслаб, касалхонага ётқизиб келибди.

— Майли, оз қолди, — деди Жапақ амаким олдидаги чойнакни суриб. — Қийини апрелгача. Ҳадемай баҳор бошланади... Хўш, ўқишларинг қалай, ўғлим?

— Тузук, — дедим.

— Асет ўртоғининг кундалиги билан танишдингми? Мен ялт этиб Асетга қарадим. Асетнинг қовоғи тушиб кетди.

— Алгебрадан иккимни йўқотганман, — деди у ерга қараб.

— Сал дайдироқсан, ўғлим, санқиганинг санқиган, онанг кетиб, тергайдиган одам бўлмай қолди шекилли, а! — деди Жапақ амаким. Кейин менга кўзини қисиб гапида давом этди. — Қани, олиб ўтир. Соғиндиқ ўғлим, бунга қарасанг, оч қоласан. Ўртоғинг жуда чимхўр.

Асет ерга қараб индамай ўтирарди.

— Ҳозирги болаларга бир гап гапирсанг, қовоғини солади, — деди Жапақ амаким. — Биз сенинг даданг билан ТошМИда ўқиган кезларимизда...

Қизиқ, катталарнинг ҳаммаси ҳам бир бўладими, дейман: Жапақ амаким ҳам худди даданнинг ўзи. «Нега чимхўрсан?», «Биз сендай пайтимизда ундай қилардик, бундай қилардик!», «Яхши ўқиш керак...» Ҳозир ҳам Жапақ амаким «Биз сенинг даданг билан ТошМИда ўқиган кезларимизда...» деб бошлаб, қандай ўқигани, қийинчиликларга қандай бардош берганлари, макарон шўрванни қандай пиширгани борми, стипендия олган кунлари роса мириққанлари-ю, бир ҳафтадан сўнг тумбочкалардан моғор босган нонларни қидириб қолганларигача сўзлай кетди. Мен бу гапларни дадамдан ҳам икки-уч марта эшитганман. Шундай бўлса ҳам чидадим. Иложинг қанча?

Жапақ амакимнинг эсдалиги тугади шекилли, ҳар қалай гапни менга бурди:

— Хўш, бу ерлар ёқдим сенга, Соғиндиқ?

— Ёқди, — дедим чўзиб.

— Бугун нима иш қилдинглар?

Асет стол остидан оёғимни босди. Бу унинг: овга чиқишимиз ҳақидаги гапни адамга айтиб қўйма, дегани бўлса керак, мен уни дарров тушундим.

— Мажлисга бордик, — дедим.

— Ҳа, айтгандай, Қалли ога билан учрашмоқчи эдинглар-а? У келолмади-ку. Нима бўлди?

— Урнига бошқа мажлис қилдик, — деди Асет шошилиб. Чамаси мени қўлга тушиб қолади, деб ўйлади шекилли, гапни бошқа ёққа буриб юборди. — Ада, қачон Қалли отанинг қўли тегади?

— Нимаиди?

— Соғиндиқ учрашиши керак экан.

Жапақ амаким ҳайрон бўлиб менга қаради. Асет менинг бу ерга нима мақсадда келганимни айтиб берди. У бирпас индамай ўтирди-да, бошини чайқаб кулди.

— Об-бо тиниб-тинчиманган-эй, — деди қўлини елкамга қўйиб. — Ҳа, майли, Қалли ога касалхонага келади, касал кўргани, Ўзим айтиб қўяман. Учрашсин сен билан. Келишдикми?

— Майли.

— Хўп бўлмаса, Асет, дам олинглар. Мен ҳам овқат маҳалигача бир чўзилиб олай.

Асет иккаламиз нариги уйга чиқиб, эртанги кун режасини туза бошладик.

— Энди бундай, — деди Асет у ёқ-бу ёққа қараб. — Эшик ёпиқми? Ова, ёпиқ экан. Эрталаб дадам ишга жўнагандан кейин секин ҳеч кимга билдирмай Думалоқ кўлга борамиз. Қўл ёнида қалин қамишзор тўқай бор, қирғовул, қуён тўлиб ётибди. Қуён билан қирғовулни ўша ердан овлаймиз.

— Балиқни-чи?

— Балиқни дарёдан. Аввал тушгача қуён билан қирғовулни овлай бўлсак, уйга келиб бувимларга бир кўриниш бериб, кейин дарёга тушамиз.

— Қандай қилиб? Дарё муз-ку?

— Э, шуни ҳам билмайсанми? Темир сумба билан бир жойини ўямиз-да, қармоқ ташлаймиз.

— Топдим, — деб қичқириб юбордим, Асет секинроқ дегандай кўрсаткич бармоғини оғзига қилиб, эшик томонга қаради. Мен ўрнимдан учиб туриб деворда осиқлик

турган рюкзагимни очдим. Асет ҳайрон бўлиб қараб турарди. Мен ундан оппоқ никелланган фонаримни олиб кўрсатдим. — Мана!

Асет ҳеч нарса тушунмади.

— Биласанми, мен яқинда «Пионерская правда»да бир мақола ўқидим. Балиқ нурга, ёруғликка интилар экан. Ҳали ҳам тушунмаяпсанми? Мана, қараб тур. Мана бу фонарни қармоқнинг сопига боғлаймиз.

— Хўш?

— Кейин ингичка сим билан лампочкасини қармоқ боғланган жойга илиб қўямиз. Кейин балиқлар...

— Қойил! Қани, ёқиб кўрай-чи? — у фонарни олиб айлантириб кўра бошлади. — Қойил!

— Сенга ёқадими?

— Ова.

— Ола қол. Сенга совға. Атайлаб олиб келгандим. Ёдимдан кўтарилибди-да.

— Ростданми?

— Рост!

— Раҳмат.

— Тағин нималар керак бўлади?

— Тағинми? — деди Асет бошини қашиб. — Биласанми, Соғиндиқ. Яхшиси, бир рўйхат тузайлик. Керакли нарсалар рўйхатини. Бўлмаса эртага эсдан чиқиб қолади.

Қоғоз, қалам олиб ёза бошладик: гугурт, қаламтарош, Жапақ амакимнинг кигиз этиги, темир сумба, қармоқ, чена, фотоаппарат...

Ёзиш билан овора бўлиб, уй ичига ғира-шира қоронғи тушиб қолганини ҳам билмабмиз. Агар Асетнинг синглиси кириб чироқни ёқмаса қоронғида гаплашиб ўтираверар эканмиз.

— Овқат тайёр бўлди, чиқа қолинглар, — деди у бизларга чироқ ёқиб бериб.

— Ҳозир, — деди Асет. — Хўш бошқа нарсалар-ку, бор. Милтиқни қаёқдан топамиз?

— Анави уйда осиқлик турган милтиқ-чи?

— Унга тегиб бўлмайди.

— Нега?

— Уни олсак билиб қолишади. Ҳамма ишимиз барбод бўлади. Яхшиси, Бойтемирнинг милтиғини оламиз.

— Бермаса нима қиламиз?

— Беради. У дойимнинг ўғли. Менга ҳам кўп иши тушади. Бизнинг милтиғимизни ҳам бир неча марта олган, — деди у. — Қорхатни ҳам ўзлари ёзган, милтиғини сўраб олсак, овни ўзимиз қилганимизга ишонишади, билдингми?

Ўзимизнинг милтиғимизни нима учун ололмаслигимизни унга тушунтирамиз... Юр, овқатга!

Мен унинг ақлига қойил қолиб ўрнимдан секин турдим. Иккаламиз олдинма-кетин катта уйга кирдик. Стол устида бир лаган шилпилдоқ буғи чиқиб турибди, атрофида кампиру Асетнинг синглиси.

— Адам қанилар?— деб сўради Асет.

— Ҳозир киради. Ювингани чиқиб кетди.

Кампир гапини айтиб бўлмасидан эшикдан елкасига сочиқ ташлаб Жапақ амаким кириб келди. Эшик очилши билан гуп этиб ичкарига соғуқ урди. Бизлар ҳам ювингани ҳовлига чиқдик. Ҳаво бирам очиқки, юлдузлар чарақлаб турибди. Лекин қорасовуқ. Асет аста биқинимга туртди:

— Айтмабмидим, сўнар бўлади, деб!..

Тўқайда

Қуёш терак бўйи кўтарилиб, сийрак сур булутлар орасидан мўралайди. Ҳаммаёқ қор. Худди кампирнинг тишларидек сийрак ва бетартиб тушган овулнинг паст-паст уйлари гўё зил-замбил қордан ерга кириб кетгудай, майишиб турибди. Мўрилардан чиққан тутунлар эринибгина осмонга ўрлайди, худди совуқ қотгандай... Том орқаларидаги четини шох-шабба билан айлантириб ўраб қўйилган пичанлар атрофида қўй ва сигирлар «курт-курт» хашак чайнайди. Молларнинг бурун катаклари, кўзу қошларини опноқ қирсов босган, пишиллаган сайни бурунларидан опноқ буғ отилиб чиқади.

Асет иккаламиз келаётган йўлга бизлардан аввалроқ из тушибди: битта чена ўтибди. Икки-учта от туёғининг изи, бир-иккита одам изи ҳам... Совуқ нақ бурунларимизни узиб олгудай чимчилайди. Иккаламиз ҳам қалин кийинганмиз. Мен ўзимнинг ботинкамни ечиб, сал каттароқ бўлса ҳам Жапақ амакимнинг этигини пайтавани қалин ўраб кийиб олганман. Бошимда Бойтемирнинг қоракўлдаи тиктирилган қулоқчини. Асетнинг бошида тулки тумоқ, устида ўзининг почапўстини, оёғида қалин кигиз этик, ҳақиқий овчиларга ўхшайди. Оғзини ерга қаратиб елкасига осиб олган Бойтемирларнинг қўшоғиз милтиғи қор чизиб келяпти. Ҳар эҳтимолга қарши, деб йўғон каноп арқонга Бўрибосарни боғлаб, етаклаб олган. Ит орқага тортади. Асет олдинга... Бир тўп уйга яқинлашиб қолганимизда икки-учта ит чиқиб роса вовиллашди. Улар вовиллашса, Асетнинг ити думини оёқларининг орасига тикиб, фингишиб бизларга келиб тикилади. Бунақа қўрқоқ итни биричи-

чи марта кўришим. Овул рўпарасидан ўтаётиб қаёқдандир болаларнинг гурр этиб кулгани эшитилди. Ялт этиб қарадик. Том кураётган болалар бизларга қараб кулишаётган экан. Нарироқ ўтсак, уч-тўртта қизлар ҳовли кураётибди. Бир-иккита бола молхонани тозалаб, тезак-молоқларни замбилда ташқарига олиб чиқишяпти.

— Булар ҳам бизларга ўхшаб қорхат олганлар, — деди Асет итини тортиб.

Ростини айтсам, энди Асетга: «Бўлмас экан, уйга қайта қолайлик», демоқчи бўлиб турган эдим, ҳалигиларни кўриб индамадим.

Тиззадан қор кечиб овулдан анча узоқлашиб кетдик. Совуқ қотиб оғзим гапга қовушмай қолди.

— Асет, вир олов ёқив, исинив олвайвизви? — дедим зўрға.

Ёзда қумғондан сув ичаётиб лабимни ари чақиб олганда шундай гапиролмай қолган эдим. Ўз гапимдан ўзимнинг кулгим қистаб кетди. Бироқ кулолмадим. Асет ялт этиб менга қаради. Тумоғининг боғичлари оппоқ қиров бўлиб қолибди. Қошлари ҳам. Тиржайиб кулди. Худди сочсоқоли оппоқ чол кулгандай...

— Тўқайга етайлик, кейин. Бу ерда ёқадиган нарса ҳам йўқ, — деди кулиб. — Тез-тез юрсанг исиб кетасан. Қани, кетдик!

Ҳаш-паш дегунча у мандан анча узоқлашиб кетди. Қор қалин, бунинг устига овулдан чиққандан кейин йўлсиз даладан юриш қийинлашди. Асет учун мен ҳам Бўрибосарга ўхшаб оёққа тушов бўлиб қолдим. Илгарилаган сайин битта-яримта ёввойи жийда, жингил, тўрангил учрай бошлади. Шохлари қордан салқи тушган. Сал тегиб кетсанг, дув қор тўкилади. Бора-бора қинғир-қийшиқ ўсган дарахтлар кўпая борди.

— Тўқайга яқинлашиб қолдик, — деди Асет тўхтаб. Унинг олдига бордим. — Мана, ов изи ҳам чиқиб қолди... Қани, топ-чи, бу ниманинг изи?

Бундай энгашиб қарасам, мушукникига ўхшайди. Қор қалин бўлгани учун қорни қорга тегиб изни суркаб кетибди, деб ўйладим.

— Вушукники.

— Мушук шунчалик узун бўладими? Буни қара, олдинги оёғи билан орқа оёғи изининг ораси ярим метрча келади. Бу тулқиники, — деди Асет. — Кўрмайсанми, изини думи билан текислаб кетибди.

У милтиғига ўқ жойлаб, олдинга юрган эди, Бўрибосарнингшиб, орқага тисланди. Кўриб турибман, Асетнинг жаҳли

чиқиб кетди. Бўйнига арқонни маҳкам ўраб қўйиб юборди.
— Йўқол!— Бўрибосар думини сонига қисганича гинг-
шиб овулга қараб қочди.— Бўйнидан бойлаган ит овга
ярамайди! Милтиқдан қўрқади. Кузда қозон-товоққа тек-
канида сочмасиз қуруқ дори билан отган эдим, шундан бе-
ри қўрқиб қолган. Милтиқдан қочади.

Бўрибосарнинг қораси кўринмай кетди. Бироқ ҳалиги
Асетнинг «Бўйнидан бойлаган ит овга ярамайди», деган
гапи менга ҳам сал тегиб кетди. Кейин олов ёқиб исиниш
тўғрисида лом-мим демадим. Асет ов изига тушса, қаттиқ
юраркан. Орқасидан эргашаман, деб терлаб кетдим. Из
бизларни айлантриб тўқайга бошлаб кирди. Вой у жой-
даги изларни! Минг хил. Қуённики дейсизми, тулкиники
дейсизми, турли қушларники дейсизми.., ўҳ-ҳў, жуда кўп!

Қалин қамишзор орасига шўнғиб кетдик. Қамиш поя-
лари оппоқ қиров. Тегиб кетсанг, шохидаги оппоқ қор,қи-
ровлар елкаларингга, бўйинларингга дув этиб тўкилади,
танаггни жунжиктиради. Бир маҳал тўхтаб атрофга қу-
лоқ солдик. Қаердадир қамишлар орасида бир қирғовул
сайраб ўз шеригини чақирарди, ўқтин-ўқтин гумбурлаб
милтиқ отилади. Унинг товуши бизларга зўрға бўғиқ этиб
келади...

Мен мўлтираб Асетнинг кўзларига қарадим:

— Адашдикми?

— Ова, — деди у кулиб. Жаҳлим чиқиб кетди.

— Нега куласан? Ундан кўра, тезроқ кетайлик бу ер-
дан.

— Ҳа, қўрқяпсанми?

— Қўрқаётганим йўғу... — деб ғудрандим, — тўқайдан
ташқарида ҳам қуён бордир.

Асет гапимга унча аҳамият бермай, қамишларнинг қа-
лироқ ўсган жойига кириб кетди. Елғиз туришга қўрқиб,
мен ҳам унга эргашдим.

— Қаёққа?

— Бу ёққа кел, — деди у қамишлар орасидан.

Борсам, бир тўп қамишга қараб турган экан.

— Овулимиз мана бу томонда, ўша ёққа юришимиз
керак.

— Қаёқдан биласан?

— Мана бу қамишга қара, — деди қўлини чўзиб. —
Кўрдингми, япроги бир томондан ўсган-а?

— Ҳовва.

— Япроқ қайси томонда кўпроқ ўсади?

— Мен қаёқдан биламан?!

— Ботаникадан мазанг йўқ, — деди Асет катта киши-

лардай. — Бундан сўнг эсингдан чиқарма. Қамишнинг япроғи доим кун чиқадиган тарафга қараб ўсади. Овулимиз қаёқда? Кунчиқиш томонда. Демак, қамишнинг япроғи ўсган томонга қараб юрсак, адашмаймиз. Тушундингми, ўртоқ шоир?

Мен унга қойил қолиб, бошимни силкидим.

— Тушунган бўлсанг, кетдик.

— Аму бўйларида йўлбарс бор, дейишади. Шу ростми?

— Рост. Ўтган йили Оллоберган оға биттасини мана шу тўқайда отган.

Шу гапдан сўнг мен Асетдан орқада қолмайдиган бўлдим. У қамишларни қўли билан ёриб, шатур-шутур қилиб олдинда боряпти. Мен орқада қоқила-сурила кел-япман. Худди орқамдан йўлбарс қувлаб келаётгандай юракларим гуп-гуп уради. Бир маҳал қўшоғизнинг тепкисига кўзим тушиб қолди: очиқ турипти!

— Асет, Асет, тўхта, — дедим жон ҳолатда.

— Нима дейсан?

— Милтиқнинг тепкисини қайтариб қўй!

— Э, шунгами, — деб Асет гўё ҳеч нарса бўлмагандай олдинга юра бошлади.

Қайтариб қўй, бўлмаса отилиб кетади. Тортмасига қамиш-памиди кириб қолса...

— Муцча ваҳима қилмасанг! — У авайлаб тепкини орқасига қайтариб қўйди.

Асетнинг қизиқ одати бор экан. Шох-шабба тегиб кетса отилиб кетишини ўзи ҳам билади. Кўриб турибман, эсидан чиққан. Шунини мен эсига солганим учун, атайлаб қилган бўлиб келяпти. Албатта мени ялинтириб, кейин қайтариши керак.

Шундай бир-биримиз билан овора бўлиб келаётганимизда олдимиздан бир нарса аввалига шитир этди-ю, кейинига пар-р-р этиб учди. Иккаламизнинг рангимизда ҳам қон қолмади. Мен орқамга икки қадамча тисарилдим, Асетнинг қўли қалт-қалт қилади. Жаҳли чиқиб турибди.

— Мана, битга семиз қирғовулдан ажраб қолдик, — деди хафа бўлиб. — Ҳали милтиқнинг тепкиси очиқ турганда отган бўлардик.

Индамадим.

...Бир оз юрганимиздан кейин тўқайдан чиқа бошладик. Узоқ-узоқлардан милтиқнинг бўғиқ товуши келади. Қаердадир, яқин ўртада овчиларнинг қий-чуви, қийқирини эшитилади. Асет товуш чиққан томонга қараб туриб:

— Овчилар, — деди. — Този билан қуён овлашиб юрган бўлса керак.

Сал вақт ўтмай, икки отлиқ тўқай ичидан қорни чап-гитиб чопиб чиқди. От устидагилар олдинга қараб, қамчинларини ҳавода ўйнатишиб, бир-бирларига гал беришмай қийқиришар, биридан-бири ўзишиб чопишар эди.

— Ҳув анавини қара,— деди Асет тахминан отлиқлар чопиб келаётган жойдан икки юз-уч юз метрча олдинни кўрсатиб.— Този. Қуённи қувлаб кетяпти!

Қарасам, бир сур този! Ўзи ҳам каттакон, узун. Чопганида яна ҳам чўзилиб кетарканми, деб қолдим. Този яқинлашай деб қолганида қуён бир томонга чап беради, този бўлса элқини билан анча жойгача қорни чапгитиб сурилиб ўтиб кетади. Яна ўзини ўнглаб изига тушаман дегунча, қуён анча жойга бориб қолади. Яна етай деб қолганида чап беради... Тағин узоқлашади. Този тағин қорни чапгитиб қувади.

— Жуда эпақаси йўқ този экан,— деди Асет қараб туриб.— Яхши този қуённи ўздан бунчалик узоқлаштирамайди. Дарров етиб, олдинги оёғи билан чалиб йиқитади. Кейин қуён ўзини ўнглаб тураман дегунча босади. Қетдик!

Овчиларнинг қийқириқлари узоқлашиб кетди. Аста илгариларидек. Қуённинг қочиши ҳалигидай бўлса, бизлар икки дунёда ҳам етолмасак керак, деб ўйлаб келяпман. Тўқайдан чиқиб олганимиздан кейин бояги ваҳима сал босилай деди. Шундан хурсандман. Ҳар ҳолда, атроф-теваракда одамлар бор.

Олдимиздан бир из чиқди. Қуённики экан. Асетнинг айтишига қараганда, ҳозиргина ўтибди. Орқасига тушдик. Йўталиш ҳам йўқ. Из эгри-бугри юриб бир ёвшанга ўхшаган гиёҳга бориб чўрт орқага қайтди. Биз ҳам орқага қайтдик. Тахминан, юз метрча ерга борганимизда из бирдан йўқолди. Қуён турган жойида бир-икки марта айланибди. Кейин из йўқ... Осмонга чиқиб кетганини ҳам билмайсан, ерга кириб кетганини ҳам! Йўқ. Қизиқ, қаёққа кетган экан-а?!

Асет шошилиб милтиқнинг тепкисини орқасига қайтарди-да, атрофга аланглай бошлади.

— Нима қилмоқчисан? — дедим.

— Шу атрофда бўлиши керак,— деди Асет эҳтиётлик билан.— Товушингни чиқарма.

— Қандай қилиб?

— Қуён чарчаб етгиси келса, из адаштириш учун қинғир-қийшиқ юриб келиб, кейин ўн-ўн беш метрча жойга сакраб, ўша ерда ётади,— деди у атрофдаги гиёҳларнинг орасига авайлаб қараб.— Сен ҳам қарагин.

Мен ҳам эҳтиёт бўлиб энгашиб қарай бошладим.

Бир ёвшан тагида сур жун ётгандек кўриди назаримда. Бундоқ энгашиб қарасам, қуён! Кўзлари бақрайиб, бизларга қараб ётибди. Секин Асетни тўртдим.

— Ана!

— Қани?

— Секин, кўзлари очиқ.

— Кўрдим. Ухлаб ётибди, — деди Асет.

— Уйғоқ, — дедим шивирлаб.

— Уйғоқ бўлса қочиб кетмайдими? — деди Асет аста милтигини тўғрилаб. — Қуён кўзини юммай ухлайди.

Асет авайлаб нишонга олди. Қулоқларимни бекитиб, кўзларимни чирт юмдим. Бирдан милтиқ қарсиллаб кетди! Чўчиб тушиб қуён ётган жойга қарадим. Бечора, жон ҳолатда икки-уч метрча жойга сакраб, қор устида типирчилай бошлади. Иккаламиз ҳам чопиб бордик. Юмшоқ қор устида қон томчилари... Қуён ҳали ҳам типирчилар эди.

— Пичоқ! — деди Асет шошилиб.

Пичоқ менинг чўнтагимда эди, шошганда лаббай топилмас, дегандай қани чиқса! Асет милтиқни қор устига ташлаб, пичоқни олиб, бечора қуённинг бўғзига тикади... Қуён орқа оёқларини бир чўзди-ю, қимирламай қолди. Оппоқ қор усти қил-қизил қонга беланди... Бир оз қараб тургач, Асет милтиқнинг оғзига қон суркади. Қуённинг бошини осилтириб, худди катта овчилардай, орқа оёқларидан белидаги камарига осиб, боғлаб олди. Иккаламиз ҳам хурсанд эдик.

— Ҳув тепага чиқиб бирпас дам оламиз, — деди у жилмайиб. — Кейин қирғовулни қотирсак...

Оғзимнинг таноби қочиб унга эргашдим. Икки кўзим қуёнда. Шундай ботир, эпчил ўртоғим борлигидан ниҳоятда хурсанд эдим. Бунақа ўртоқлар ҳеч қачон доғда қолдирмайди. Қара, табиат ҳақида билмаган нарсаси йўқ. Қор устидаги ов изларини худди алифбени ўқигандай: «қуённики», «тулкиники», «қарсақники», «қирғовулники»... деб қоқилмай-тутилмай ўқийди, билади. «Қани энди, — деб ўйлайман ичимда, — Самад қув, Маҳфуза, Уринбойлар кўрса бу юрганимизни! Ҳеч нарса қўшмай фақат бўлган нарсаларни айтиб берсам ҳам ишонишмайди улар. Аксига олиб аппаратни ташлаб чиққанганимни қаранг. Аттанг, шу кетишида Асетни суратга олганимда ажойиб бўларди».

Тепага чиқиб бирпас дам олдик. Асет ўнта ўқ олган экан. Энди биттаси отилди. Уҳ-хў, тўққизтаси билан битта қирғовул отолмаймизми?

— Олов ёқамизми? — деб сўраб қолди Асет.

— Ўзи терлаб турибман-ку, — дедим. — Энди қирговулни қаердан топамиз?

— Тўқайдан. Бу ерларда бўлмайди. Буталар кўпроқ, қалинроқ жойда бўлади.

— Тагин орқага қайтамизми?

— Ова.

— Тоза ташвиш экан-да.

— Мен ўйлаб чиқардимми шуни? — деб қолди Асет жилмайиб. Бу гап менга тегиб кетди. Индамадим. Ўзи шундай, нуқул бир нарса ўйлаб топаману ўша ўйлаб топган нарсамни исботлаш учун қийналиб юраман. Мана бу ерда ҳам қорхат ўргатиб балога қолдим. Қилмасам, гапирган гапим бекор қолса? Бу ёқларга келишда ҳам шундай бўлган эди. Агар эсингизда бўлса, Қалли отани отрядимиз советининг фахрий аъзолигига ўзим таклиф қилиб қўлга тушиб қолгандим. Бу ерда мана бу воқеа...

— Болалар ёзганда-ку, келмасак ҳам бўлар эди-я, — деди Асет илжайиб. — Сафаргул ёзгандан кейин...

Ҳамма бало шунда-да! Мен бу ерларга Маҳфуза айтгандан кейин келдим-да! Самад айтганда ўлақолсам ҳам келмасдим. Нега эканини ким билсин. Шу Маҳфуза бир нима деса, айтганини қилмагунимча кўнглим тинчимайди. Ҳайронман... Бундан чиқди Асет ҳам...

Яқин ўртадан қийқириқ эшитилди. Тагин овчилар! Бизлар ҳам ўрнимиздан туриб тўқай томонга қараб кетдик. Индамай кетма-кет келяпмиз. Бирдан олдимиздан бир қуён чиқиб қочди. Асет кетма-кет икки марта ўқ узди. Тегмади. Тагин олдинга қараб юра бошладик. Бояги овчининг товуши яна яқингинадан эшитилди.

— Този солган бўлса керак, — дедим мен. — Ё боягилармикан?

Асет тўхтаб, бирпас қулоқ солиб турди-да:

— Този солса, ҳайт-ҳайтлайди. Бу қуш солиб юрган овчига ўхшайди. Эшитяпсанми, хўп-хўп деб чақираётганини?

Шу маҳал яқингинадан бир нарсанинг чирқ-чирқ қилиб сайрагани эшитилиб қолди.

— Қирговул!

— Қани?

Асет милтигини тўғрилаб, атрофга аланглаб елкасини қисди. Қуйруқлари қип-қизил, чиройли бир қирговул нарр этиб осмонга кўтарилди. Кўтарилди-ю, тагин ер бағирлаб кетди. Асет шошилинич орқама-орқа ўқ узди. Қирговул йиқилиб тушмади. Асет узоқ вақтгача қирговул учган томонга қараб турди.

— Ярадор бўлди.

Ким билади, ярадор бўлдими, йўқми? Ё Асет уялганидан шундай дедими? Иккаламиз ҳам бўшашиб тагин илгариладик. Бунақада қирғовул отиб олишимиз қийин-ку, ахир. Санаб келяпман: олтита ўқ отилди. Фақат битта қуён отдик. Уни ҳам ётганида.

— Соғиндиқ, анавини қара, — деб қолди бир маҳал Асет.

— Нимани?

— Қуш!

Уй каптарларидан сал каттароқ бир қуш пастлаб учиб келди-да, бизнинг ёнгинамизга, бутага келиб қўнди. Қўнди-ю, тумшугини бир бутага суркаб-суркаб, атрофга аланглаб «чангқ» этди. Иккаламиз ҳам унга маҳлиё бўлиб қараб турганимизда қамишлар орасидан бир отлиқ овчи чиқиб келди. Яқинлаб қолганда ҳалиги овчи қўлқоплик қўлини баланд кўтариб, «Пўҳ-пўҳ, пўҳ-пўҳ» деб чақира бошлади. Қуш яна бир марта «чангқ» этиб, енгилгина учиб, ҳалиги отлиқ овчининг қўлига бориб қўнди. Ниманидир чўқиб, узиб-юлқиб егандай бўлди. Овчи унинг бошини бир-икки бор силаб, аста бизлар томонга қараб кела бошлади. Тўриқ от устида бошига тумоқ бостириб, сиртидан сап-сариқ қилиб ошланган пўстин кийиб олган бир чол... Жуссаси жуда ҳам ихчам. От устида қушдай қўниб ўтирибди. Қанжиғ¹сида беш-олтита қуён, қирғовул.

Асет мени туртиб шивирлади:

— Қалли ота.

Шошиб қолдим. Шунча ҳам кичкинамиди бу чол! Мен бунчалик деб ўйламаган эдим. Яқинлашганда кўриб ҳайрон қолдим: бу тунов кунги Нукусдаги самолётда бирга келган чол-ку! Ана, ўнг чеккасида нўхатдек холи ҳам бор...

— Ассалому алайкум, — деди Асет. Мен ҳам кетмакет салом бердим.

→ Ваалайкум... Ие, сен тунов кунги Нукусдан мен билан келган бола эмасмисан? — деди Қалли ота кулиб. — Ёвга чиқдингларми? Баракалла. Нима отдинглар?

→ Қуён, — деди Асет.

— Ҳа, тузук, — деди Қалли ота отдан тушиб. Қўлида чарм қўлқоп, бир парча қизил гўшти бор. Қушнинг кўзлари ўйнаб, ҳалиги гўштни жон-жаҳди билан юлқилар-

¹ Қанжиғ — от эгарида овни осиб юриш учун қилинган тасмалар.

ди. Қалли ота бизлардан яна сўради: — Кун совуқ эмасми?

— Йўқ.

— Бурунларингнинг учи қизариб кетибди-ю, тагин совуқ эмас дейсанлар-а. — У қўлқопини ечиб, қушни пастга қўйди-да, отининг айилини маҳкамлаб торта бошлади. От типирчилаб бир жойда туролмай қолди. Қаттиқ қисди шекилли. Чол ҳали кучли экан, деб қўйдим. Қаҳрамон бўлганича бор экан. У айилни тортиб бўлиб, қанжиғада бошини пастга қаратиб оёғидан осилган кагта эркак қирғовулни ечиб олди. — Ма, болам, меҳмон экансан.

— Йўғ-э, ота... — дедим шошиб. Асетнинг ҳам кўзи ёниб кетди.

— Ол, болам, овнинг расми шундай бўлади. Меҳмонга ов бойланади.

Юрагим, олавер тентак, деб гупиллаб уриб турибди. Олай, десам... Ахир бунни ўзимиз овламаганмиз-ку? Қорхатнинг шартларига тўғри келмайди. Нима қилиш керак?

Мен иккиланиб турганда Қалли ота қирғовулни белымга бойлаб қўйди. Анча оғир экан. Икки килоча чиқса керак.

— Ота, — деди Асет оёғи билан қор чизиб. — Қирғовул берганингизни ҳеч кимга айтмайсизми?

Чол ҳайрон бўлиб бир оз қараб турди-да:

— Нега? Бир гап борми? — деб сўради.

Асет индамади.

— Э, бўлди, бўлди. Сўраганларга ўзлари овлади дейман, бўптими?

— Майли...

Чол худди ёш йигитлардай отига сакраб миниб, от бошини бизга бурди:

— Энди тез қайтинглар. Кун оғиб қолди. Совуқ бошланади.

— Тагин бир оз ов қилиб...

— Қайтинглар дегандан кейин қайтиш керак! Нақ қулоқларингни кесиб оламан-а!.. — Чолнинг жаҳли чиқиб кетди.

У шундай деди-ю, бирдан отининг бошини буриб, кета бошлади. Нима қилишимни билмай типирчилаб қолдим. Ўзи жаҳли чиқиб турганда кўнглигига гап сиғармикан? Қирғовул берганга мулойим чол экан, деб ўйласам! Чол анча жойга бориб қолганда:

— Асет! — дедим бўшашиб. — Аनावи масалани тагин айтолмадик-да.

— Қайси масала?

— Ота билан гаплашишни... — дедим орқасидан чолга ишора қилиб.

— Вой эсим қурсин! Нега ҳали эсимга солмадинг?

— Қайдам. Жаҳли чиқиб тургани учун...

— Э, ўзи шунақа. Доим ҳазил қилиб юради. Кўрмадингми, менга қараб кўзини қисиб қўйди-ку?

— Мен жаҳли чиқди, деб ўйлабман.

— Сени қара-ю... Чақир! Қалли ота-а!..

— Қалли бува-а!..

Эшитди, ҳа, ана отининг бошини бизга бурди. Биз унга қараб югурдик. Югуриб кетаётиб, бўш боғланган эканми, қирғовул белимдан ечилиб тушиб кетди. Қўлимга олиб, ҳавода айлантира бошладим. У бирпас биз томонга қараб турди-да, қўлини бир силтаб, олға кета бошлади. Шу маҳал қандайдир бир чуқурга оёғим тушиб, икки метрча жойга учиб кетдим. Бўйнимдан ичимга қор кирди. Бундан нарига югура олмадим. Қор қалинлик қилди. Ўрнимдан туриб уст-бошимни қоқаётганимда эсимга тушиб қолди: қирғовулни ҳавода айлантириб чақираманми? Чол қирғовулни қайтиб бергани чақиршаётган бўлса керак, деб кетиб қолган. Ҳа, шундай!..

Мана, тағин Қалли отани қўлдан чиқардим. Каникулим бўлса, физилаб ўтиб боряпти. Синфдошларим олди-га нима деб бораман? Шунча жойдан овора бўлиб келиб, тополмадим, десам ишонишармиди? Мендан ҳам лақмароқ одам бўлмаса керак дунёда. Қаранг-а, жуда ўрни эди-да! Гаплашардик, розилигини олсак бас эди. Э, хомкалла!

— Қирғовулни бу ёққа бер! — деб қолди Асет қўлини чўзиб.

— Нима қиласан?

— Беравер, — деди у жилмайиб. Бердим. У қирғовулни эллик метрча нарига олиб бориб, бир бутанинг устига осилтириб қўйди-да орқасига қайтди. Ҳеч нарса тушунмадим. Асет қайтиб келди. Милтиққа ўқ солди. Кейин менга берди.

— Ма, от.

— Нега?!

— Отавер.

— Тентак бўлдингми? Ўлган қирғовулни ҳам отадимми киши?

Кейин ўзи ўгирилиб, тепкини босиб қолди. Қирғовулнинг пари сочилиб кетди. Асет стволдан гильзани чиқараётиб айёрона кулди.

— Энди отиб олдик, десак ишонишади. Сочма кирди ичига...

Асетнинг шумлигидан ҳайрон қолдим. Қуш билан овланган қирғовул гўштида сочма бўлмаслиги хаёлимга ҳам келмабди. Буни қаранг!..

Асетнинг белидаги ўқдонда бор-йўғи учта ўқ қолибди. Мен ҳам отгим келиб кетди.

— Мен ҳам бир отай? — дедим.

— Нимани отасан?

— Нима бўлса ҳам...

Асет ўйлаб туриб:

— Ма, манави қалпоқни қўяман, — деди.

— Бўпти.

Асет қалпоғини анча нарига олиб бориб қўйди. Мўлжалга олдим.

— Қайси кўзимни қисай?

— Чап кўзингни... Тилингни чиқарма! Ҳа, тепкини бос!

Кўзларимни юмиб, тепкини босиб юбордим. Аввал нимадир елкамга бир уриб пақилладими ё аввал пақиллаб кейин елкамни урдими, пайқай олмай қолдим. Пороҳ ҳиди анқиб кетди...

Асет қалпоққа югуриб кетди. Қандай тез югуриб кетган бўлса, шундай тезлик билан қайтиб келди.

— Қойил! Қаёққа отдинг ўзинг?

Шундан билдимки, тегмабди. Ноилож жилмайдим.

— Қани, кетдик! Ма, қирғовулни ол, — деди Асет шошириб, — ҳали дарёга балиққа боришимиз керак.

Қалин қорни кечиб, овулга қараб жўнадик...

Оқдарёда

Йўл-йўлакай Бойтемирнинг милтигини ташлаб уйга келсак, Асетнинг бувиси билан синглисидан бошқа ҳеч ким йўқ. Секин билдирмай қуён билан қирғовулни молхонадаги пичан остига яшириб, гўё ҳеч нарса билмаган кишидай уйга кирдик. Кампир ҳар кунгидай илиқ қарши олди.

— Қелдингларми, бўталоқларим? — деди ўрнидан туриб. — Келақолинглар, Нозли иккаламиз сенларга қараб чой ичолмай ўтиргандик...

Нозли индамай кулиб китобини ўқиб ўтирарди. Шундай мўмин, шундай ипакдай... Қани энди менинг синглим ҳам шунга ўхшаса! Йўқ, менинг синглим бир нарса қилсам, дадам билан аямга чаққани чаққан. Унинг олдада ҳеч нарса қилолмайсан. Мана, кечадан бери Асет

иқкаламиз қанча вижи-вижи қиламиз, қанча кўчага чиқиб кетамиз, бирон оғиз индаса-чи? Йўқ, кулиб қўя қолади.

Чой кирди. Апил-тапил ичиб ўрнимиздан турдик.

— Ҳа, тагин қаёққа, бўталоқларим? — деди кампир меҳрибонлик билан. — Кечқурун ойинг келади. Чена олиб чиқишинг керак. Сал мол-полингга ҳам қарасанг бўларди.

— Ҳозир бир зарур ишимиз чиқиб қолди, буви, — деди Асет иложи борича кулиб юбормасликка ҳаракат қилиб. — Ғир этиб бориб келамизу, кейин...

— Вой тиниб-тинчимагурлар-эй, ҳа, майли, болам, майли... Тагин ойинг уришиб юрмасин, дейман-да.

Асет иқкаламиз нариги хонага кирдик. Девордаги соат уч бўлиб қолибди.

— Хўш, энди нима қилдик? — деди Асет бошини қашиб.

— Асет, шу... Эртага борсак нима қилади?

— Эртага бориб бўпмиз. Ова, ойим келади. Қелса борми — тамом! Сен менинг ойимни билмайсан, — деди у. — Балиқ овлаш унча қийин эмас. Бунинг устига қармоғимизнинг учига лампочка ўрнатганмиз...

Мана кўрмайсизми, ўзим бир таклиф киритаману оқибатда шу ишга ўзим аралашаман, ўзим қийналиб юраман. Қармоқнинг учига электр ўрнатилса, балиқ яхши тутилади деган ким? Албатта, мен-да! Хўш, шу таклифни айтишга айтиб, ҳатто қармоққа ўрнатиб берганимдан кейин ўзим ҳам боришим керакми, ё йўқми? Албатта боришим керак!

Мен, хўп дегандай Асетга қарадим. У чўнтагидан кечаси ов маслаҳатини қилганимизда ҳар эҳтимолга қарши тузган рўйхатини олиб, кўздан кечира бошлади:

— Милтиқ. Энди милтиқ керак эмас. Дадамнинг қаламтароши. Борми?

— Бор.

— Гугурт керакми?

— Оғирлиги йўқ. Чўнтакка солиб қўй.

— Чена?

— Тайёр.

— Сумба-чи? Бор. Молхонада турибди. Ова, кийимларнинг ҳаммаси бор. Ечганимиз йўқ. Нима эсда! Чиқди?

— Менимча, ҳеч нима.

— Ова, эсингдан чиққани йўқ, фотоаппарат-чи?

— Ҳа, айтгандай...

• Қармоқни иложи борича билдирмасликка ҳаракат

қилиб, ченамизнинг ёнбошига оддий таёққа ўхшатиб боғлаб йўлга чиқдик. Бу ернинг ҳавоси қизиқ экан. Боя бизлар овдан қайтиб келаётганимизда ҳаво анча очилиб қолгандай бўлиб кўринган эди, осмонга тагин чипор булут чиқиб қолибди. Қуруқ ченани тортиб келаётибмиз. Чена устида фақат дастаси икки метрча келадиған қармоғу бир метрча келадиған оғир сумба.

Овул ўртасига яқинлашганимизда рўпарадан Сейт чиқиб қолди. У аста юриб бизларга яқинлашди. Эрталаб овга кетаётганимизда йўлимизни тўсиб, қўлимиздан ов келмайдигандай пичинг қилган эди. Энди, қуён билан қирговул олиб келаётганимизни ё кўрган, ё эса Бойтемирдан эшитган. Мана, тагин олдимиздан чиқди.

— Балиққами? — деб сўради у.

— Ова.

— Мен ҳам бораман.

— Борсанг боравер, — деди Асет совуққина қилиб.

— Қаерга борасанлар?

— Думалоқ кўлга.

Асет шундай деди-да, индамай кета бошлади. Мен Сейтга боргин, дегандай имо қилиб, Асетга эргашдим. Анча юрганимиздан кейин сўрадим.

— Асет, боя дарёга тушамиз дегандинг-ку?

— Ова, ҳали ҳам дарёга тушамиз.

— Ундай бўлса нега Сейтга Думалоқ кўлга борамиз, дединг?

— Жиним суймайди шу Сейтни, — деди Асет башарасини буруштириб. — Биз билан нима иши бор? Борса боравермайдами? Боя ҳам эргашмоқчи бўлган эди. Сен пайқамдинг. Мен йўқ, дедим. Биламан, у бизни пойламоқчи. Ўзимиз овладикми ё биров овлаб бердими — шуни билмоқчи. Бизни топиб бўпти. Биз дарёга тушиб маза қилиб балиқ тутаетганимизда, у Думалоқ кўлга бориб қидириб юради. Турғун сувга қараганда оқин сувда балиқ кўпроқ бўлишини у хомкалла билармиди!..

Асетнинг гапига қўшилишни ҳам, қўшилмасликни ҳам билмай қолдим. Қўшилаё десам, мен ҳали Сейтнинг феълини яхши билмайман. Қўшилмай десам, Асетнинг ҳалиги «у бизларни пойламоқчи» деган гапида жон борга ўхшаб туюлди. Рост-да, борди-ю, эрталаб уни овга олиб чиққанимизда қирговулни қандай «овлаганимизни» дўмбира қилиб юборган бўларди. Мана, энди уни балиққа ҳам олиб келмадик. Нима, Асетнинг балиқ ҳам шундай текин бўлишидан умиди борми?

Орқамизда чена чиройли силлиқ из қолдириб келян-

ти. Йўл чети, бутун атроф оппоқ қор. Ғир этган шамол йўқ. Қордан салқин тушган жингил, тўрангил, ёввойи жийда шохлари гўё оғир хаёл устида, қимир этмайди. Осмонда бир катта қорақуш қанот қоқмай айланади. «Ер билан ернинг фарқи бор экан-да,— деб ўйладим ичимда.— Қаранг, келаётганимизда Тўрткўлимизда қорлар эриб, тагидан кўк майсалар уч чиқариб қолган эди. Ахир бугун мартнинг... неччиси эди? Мен йигирма бешинда келдим. Йигирма олтиси... йигирма еттиси... йигирма саккизи! Вой-бўй, бугун йигирма саккизи бўлиб қолибди-ю... Ҳали ҳам лақиллаб юрибман. Мен ўзим нимага келганман бу ерга? Қалли ота масаласи нима бўлади энди? Қачон учрашаману қачон суҳбат қиламан! Буларга қорхат ўргатмай ўлай мен!..»

— Мана бу Думалоқ кўл.

— А?..

— Нима бало, ухлаб келяпсанми?

— Йў-йўқ...

— Думалоқ кўл, деяпман.

— Ҳовва. Э, Думалоқ кўлми? Тўхта. Шундай, шундай... Қимирлама! Бўлди.— Мен унинг суратини олдим. Кейин аппаратни шайлаб унга бердим.— Мана, мени ҳам ол. Босаётганда қўлинг қимирлаб кетмасин.

Бир-биримизни суратга олиб, дарёга қараб кетдик. Ҳаш-паш дегунча етиб ҳам бордик. Дарё! Назаримда жуда кичикка ўхшаб кўринди кўзимга. Бу фикримни яширолмадим:

— Ие, жуда кичкина-ку? Биз томонда эни беш юз метрча келади,— дедим сал мақтаниброқ.

— Сен мақтанмаёқ кўй,— деди Асет менга кулиб.— Ўша беш юз метрлик Амударё Орол денгизига уч-тўртга бўлиниб қўйилади. Ухў, бу жойларни сен ёзда кўрганингда эди? Кичкина дейсанми? Сен, ҳў, ўртасини кўриб айтяпсан-да. У фақат оқаётган жойи. Мана кўрмайсанми, четроқлари ҳали муз, аста-секин эрийди... Ана, ўртадаги музларни кўряпсанми, оқизиб кетяпти. Оролга бориб тушади ўша музлар... Қани, юр.

Секин дарёга тушдик. Нима учундир, муз устида қор унча қалин эмасди. Мен пайқамаган эканман. Ҳақиқатда бу Оқдарё бир ирмоқ бўлса ҳам анча кенг экан. Қаранг, қирғоғи ҳув анави ярим белидан музлаб қолган сариқ қамишлардан бошланар экан. Ахир ҳув анави музда қолган қайиқ ҳам дарё музламаган пайтда қантарилган бўлса керак-да.

Бундай қарасам, дарёнинг ўртасига бориб қолибмиз,

Бизлардан уч-тўрт метр нарида кўм-кўк сув муз қир-
ғоқларига чилп-чилп урилиб, ялаб оқарди. Мунча тез
оқади! Уша оқаётган жойнинг ўзи ҳам эллик-олтмиш
метрлар чамасида кенг эди. Мен сал кўрқдим.

— Асет, жуда яқинлашиб қолдик-ку?

— Ҳеч нарса қилмайди. Сумбани олиб бер.

Олиб бердим. Устидаги қалин камзулни ечиб ишга
тушиб кетди. Аввал ковлайдиган жойининг қорини тоза-
лаб, кўм-кўк музи қолгандан кейин сумба билан ўя бош-
лади. Мен нарироққа бориб чиқ этиб суратини олиб қўй-
дим. Бир оздан кейин сумбани қўлидан олдим. Энди бир
қаришча ўйилибди. Мунча ҳам қаттиқ бўлмаса бу муз.
Ҳар урганимда муштдай-муштдай зўрға кўчади. Бояги-
дан сал исий дедим. Белларим оғриб кетди...

— Энди менга бер, — деди Асет қўлида қўлқопи бўл-
са ҳам кафтларига туфлаб. — Ўзи ҳам озгина қолди.

— Суратга олдингми?

— Бир марта.

..Сумбанинг учи кириб кетди шекилли, кучаниб зўр-
ға тортиб олди. Кейин менга қараб тиржайиб қўйди.

— Бўлди.

Югуриб борсам, туянинг кўзидай жойдан сув чиқиб
турибди. Асет тез-тез уриб кенгайтира бошлади.

— Қармоқни ҳозирла!

Қармоқни ченадан ечиб олдим. Электр лампочкани
қандай ўрнатган бўлсак, шундай турибди. Асет энгашиб
чуқурчадаги музларни қўли билан сиртга олиб ташлай
бошлади.

— Қани, менга бер-чи?

Лампочкани ёқиб кўриб, Асетга чўздим. У консерва
қутисидagi майда-майда қип-қизил гўштан қармоққа
илиб, секин сувга туширди. Кейин менга маъноли кулиб,
фонарнинг кнопкасини босди. Мен энгашиб чуқурчага
қарадим. Ҳеч нарса кўринмади.

— Ендими? — сўради Асет.

— Йўқ, — дедим ҳайрон бўлиб. У менга, айтмадимми,
дегандай бир қаради-да, қармоқнинг дастасини менга
бериб, ўзи сувга энгашди.

— Юқорига торт! — деди у бир маҳал. Тортдим. —
Ениб турибди! Сувнинг оқими билан нари кетиб кўрин-
май турган экан-да.

Шундан кейин менга сал жон кирди. Қармоқни гер-
дайиб ушлаб турибман. Оғзимнинг таноби қочган. Чу-
қурчадаги сув юзида каттакон пўкак қилтиллаб туриб-
ди. Бир пўкакка қарайман, бир Асетга, Асет тагин

фотоаппаратни тўғрилади. Суратга олмоқчи. Майли, олаверсин. Тўрткўлга борганимдан сўнг, фотолабораториямизга топшираман. Фотогазетамизни безайди. Саммад қув кўриб қўйсин, қанақа қилиб тушганимизни! Бари бир, айтсам ишонмайди...

— Тўғри тур. Ҳа, шундай, шундай...

Асет шундай деб турганда қўлимдаги қармоғим силкигандай бўлди. Қўлимдан тушириб юборай дедим.

— Э-э, буздинг...

Мен унинг гапини эшитолмай қолдим, пўкак чўкиб кетаётган эди. Шошганимдан:

— Асет! — деб бақириб юборибман. У югуриб келиб қармоқнинг дастасига ёпишди. Зўрға тортиб олдим. Узунлиги нақ бир ярим қаричча чавоқ! Асет қармоқдан чиқариб, қор устига отиб юборди. Теваракда ҳеч ким йўқ, иккаламиз хурсанд бўлиб, осмонга сакраймиз.

— Уре-е...

— Уре-е...

Ҳар сакраганимизда тагимиздаги муз лопиллагандай бўлади. Ўзимизда йўқ хурсандмиз. Ҳалиги чавоқ балиқ қор устида ханжардай ялт-юлт қилиб сакрайди, думи билан қорни савалайди. Энди Асет тагин қармоқни чуқурчага ташлади. Иккаламиз чуқурча атрофида жим ўтирибмиз. Сувнинг чилп-чилп қилиб муз қирғоғига урилиб оқиши ҳам, ўртадаги сувда муз парчаларининг бири-бирига урилиб, шақир-шуқур қилишлари ҳам қулоғимизга кирмай қолди. Ҳаш-паш дегунча анча балиқ тутиб қўйдик. Ҳаммаси ҳам қор устида юлқинади-ю, кейин ювош тортиб қолади. Оғзиларини каппа-каппа очиб, нимадир демоқчи бўлади, кейин муңчоқ кўзларини йилтиратганича жим қолади. Асет ҳар биттасини тутганида: «Сен Бойтемирникисан!», «Мана буниси чиройли экан. Майли, сени Сафаргул еяқолсин!», «Мана буниси эса... Ҳе, Сейтга ўхшаб ликилламай ўл! Сенинг таъзирингни Сейт берсин!..» деб қўяр эди.

Пўкак бирдан сувга чўкиб кетди. Асетнинг ўзи ҳам шошиб қолди.

— Соғиндиқ! Ушла... деди у жон ҳолатда.— Бакира! Мен ҳам қармоқ дастасига ёпишиб олдим.

— Бакира деганинг нимаси?

— Балиқ-да. Маҳкам ушла!

— Қаёқдан билдасан? Ҳауп...

— Эшак билан туянинг юриши бир хил бўлмайди...

Торт! Бакира оддий балиқларга қараганда асовроқ бўлади. Сим узилиб кетмаса эди...

Бирпас тортиб турдик. Шўхлиги боягидан сал босилай деди. Кейин секин-аста тортиб чуқурчанинг оғзига олиб келдик. Боши кўриниб қолди. Қўл солишга жўрбағ қилолмаймиз. Шундай тортаверайлик десак, сиз олиб кетадими, деб қўрқамиз. Асет худди уни авраётгандай тинмай гапириб турибди:

— Чиқавер, ова, сени Сейтга бермайман. Сен меҳмонниксан! Ова, чиқ, жоним, чиқ...

Хуллас, қўймадик. Секин-секин алдаб, ўргатиб олиб чиқдик. Балиқ деган бунақа бўлибди. Нақ ярим метрча келади. Ола-була. Қор устига ташлаб, иккаламиз «урра» лаб сакрай бошладик. Асет ашула айтиб сакрарди:

Бакира балиғи белнига дармон,
Уни есанг қолмас заррача ормон...

Назаримда, қаердадир бир нарса қарс этиб, тагимиз қимирлаб кетгандай бўлди. Сакрай-сакрай чарчаб, тагин қармоқни чуқурчага ташладик.

Нега чуқурчадан сув чиқиб кетди? — деб сўрадим,

— Қайдам...

Қирғоқ томондан биров қичқиргандай бўлди. Қарасам, биров қалпоғини ҳавода айлантириб, зўр бериб қичқирар эди. Асет қўлини силтади.

— Биласанми бу ким?

— Ким?

— Бу Сейт! Ҳа, ўша. Орқамиздан эргашиб келибди. — Асет унга бурнинг учини кўрсатиб масхара қилди. У ҳамон қирғоқ бўйлаб қичқириб югурар эди.

— Алам қияпти алдаб кетганимизга, — деди Асет тагин. — Ҳали Думалоқ кўлга борамиз, деб кетмаганмидик?

Бу маҳалда менинг тилим гапга келмай қотиб қолган эди. Гапига гап қайтармаганимдан кейин, Асет менга қараб, ҳайрон бўлди-қолди?

— Ҳа, нима бўлди?

— Оқиб кетяпмиз...

— А? — деб орқасига қарайман деган эди, бизни оқиб кетаётган катта муз парчаси лапангладандек бўлди. Бир-биримизни ушлаб қолмаганимизда йиқилган бўлардик. Муз аста оқиб соҳилга туташ музга яқинлашганда, Асет менга буйруқ берди: — Сакра, Соғиндиқ!

Сакраш қаёқда? Ўзим мактабда бадантарбия дарсида бир метр келадиган жойдан зўрға сакрайману. Ҳозирги оралиқ икки метрча келади. Тагин таги дарё! Индамай

туравердим. Ўзи мени ташлаб сакраб кетолмади. Бўлмаса сакрай оларди. У ҳар ҳолда мендан анча новча.

Асет индамай бориб, ченани олди-да, нариги томонга отиб юборди. Кейин сумбани...

— Нима қиляпсан?!

— Ҳеч бўлмаса оқиб кетганимизни билишсин.

Дарҳол эсимга ҳалиги қирғоқдаги одам тушиб, қараган эдим, ҳеч ким кўринмади. Кетиб қолибди.

Иккаламиз ҳам чурқ этмай, бир-биримизга қараб қолдик...

Муз қайиқ

Оқиб кетяпмиз. «Муз қайиғимиз» гоҳ бир текисда сузар, гоҳ муз парчаларига урилиб лапанглаб, юракларимизга ғулгула соларди. Асет иккаламиз бир-биримизга хўмрайишиб индамай ўтирибмиз. Атрофда фақат муз, муз, муз! Тағимизда ўзи ҳам, кўриниши ҳам совуқ кўм-кўк асов сув. Бир-биримизга ёпишиб ўтирибмиз. Бизларни шунчалик яқинлаштириб қўйган меҳрми ё қўрқувми, буни ҳозир ажратиш қийин. Оқиб кетяпмиз. Бутун умидимиз дарё соҳилдан. Аммо соҳилдан анча пастдамиз, бунинг устига-устак ўтирган одамга ҳеч нарса кўрипмайди. Ўрнимиздан турайлик, десак, қўрқамиз, муз ағдарилиб кетиши мумкин. Ўрмалаган жон кўринмайди. Муз билан сув тилсиз, асов!.. Соҳилга термилиб қараймиз. Фақат муз, қор, япроқларини оппоқ қиров босган қамнш, қўға, буталар. Осмон йироқ, муз қаттиқ!

Ваҳимада пайқамабмиз, кеч кириб қолибди. Назаримда, қоронғилик ҳаммадан илгари дарё устига тушгандай. Атроф нимқоронғи, қирғоқ худди ойдин кечадай оқариб кўринади. Энди кеч киргани аниқ билинди. Соҳил ҳам баъзан кўринмай қолади. Дарёнинг оқаётган жойи қирғоққа яқинлашгандагина соҳил элас-элас кўринади. Атрофга термилиб қараймиз. Биронта йилт этган чироқ кўринса-чи! Асет нимани ўйлаб ўтирипти, билмадим, аммо менинг учун ҳеч қандай нажот йўли қолмагандай эди. Илгарироқ «муз қайиғимиз» соҳилга яқинлашса, бу гал албатта сакрайман, деб ўйлагандим. Бу умидим ҳам пучга чиқди. Нега деганингизда борган сайин дарёнинг ўртаси кенгайиб борар, бизларни оқизиб кетаётган муз парчаси лопиллаб ўртада келарди. Ҳеч ҳам соҳилга яқинлашмас эди.

Булут қуюқлаша бошлади. Бунинг устига, аксига олгандай дарё устини туман қоплади. Бахтимизга шамол йўқ. Агар шамол бўлганда борми, унда биз бундай бир-

биримизга суянишиб ўтирмаган, аллақачон ҳаёт билан хайрлашиб, сув тагига муккамиздан кетган бўлардик. Лекин кун қорасовуқ, башараларимиз, тумоқ ва қулоқчинларимизнинг боғичлари оппоқ қиров эди. Бир жойда қимирламай ўтирганимиз учун бўлса керак, баданларимиздан совуқ ўта бошлади. Илгарилар сал нарсага йиғлардим. Бу гал йиғламай ўтирганимга ўзим ҳам ҳайронман. Одам қўрқса, кўзига ёш келмас экан.

Бир маҳал соҳил томонда милт-милт қилиб чироқ кўрингандай бўлди. Кўзимга бирам иссиқ ташланди бу чироқ! Гўё кўпдан бери кўрмай юрган нарсамни кўргандай тўлқинланиб кетдим. Асет чироққа тескари қараб, ҳаёл суриб ўтирган экан. Бирдан уни туртдим:

— Асет, қара, чироқ!

Асет жон ҳолатда мен томонга ўгирилаб қарай деганда муз чайқалиб кетди. Бир-биримизни маҳкам кучоқлаб қолдик.

— Қичқирайлик, — деди Асет дадилланиб. — Балки битта-яримта эшитиб ёрдам берар. Қичқир!

— Нима деб?

— Ҳо о-о, ёрдам беринглар! Оқиб кетяпмиз, ёрдам беринглар, Ердаам!..

Мен ҳам унга жўр бўлиб қичқира бошладим. Бироқ ҳеч ким қулоқ солмас, эшитмас эди. Узи қўрқиб зўрға қичқиряпмиз. Назаримда, бизларнинг бу заиф товушимизни қор, сув, қиров қоплаган қамиш билан қўғалар ютиб юбораётган эди. Қичқира-қичқира олдинга ўтиб кетдик, милт-милт қилиб чироқ орқада қолди. Асет менга бўлмади-ку, дегандай қараб қўйди. Бир оз ўтгандан сўнг гап қотди:

— Нарсаларни йиғиштириб қўяйлик. Сарамжон тургани маъқул, қулай жой тўғри келиб қолса, сакрашимизга осон бўлади.

Асетнинг ҳали ҳам сакрашдан умиди бор экан. Ҳалиги гапида «боя сакрар эдим, сени деб сакрай олмадим», деган гинаси ҳам йўқ эмасди. Секин ўтирган жойимизда чўзилиб, сочилиб ётган нарсаларимизни йиғиштириб ола бошладик. Яхшигина қоронғи тушган, ёнгинамизда ётган нарсани ҳам зўрға кўрар эдик. Мен аввало пайпаслаб фотоаппаратни топиб, рюкзакка жойладим. Асет электрлаштирилган қармоқни олиб, ундан боғлаб қўйилган фонарни ажратарди. Нарироқда қорайиб ётган нарсага энгашиб қўлимни чўзсам, бакира экан. Думи қўлимга тушиб қолди. Тортиб олдим. Ажабтовур катта экан. Ярим метрча келади, Шуни деб... Сакрамаганимизда муз ёрил-

масмиди? Битта-битталаб чавоқларни ҳам териб олиб халтага жойладик. Мана, бу ишларни ҳам қилиб бўлдик. Энди нима қиламиз? Қачон сувга чўкишимизни пойлаб ўтираемизми? Секин Асетни гапга солдим.

— Асет.

— Ова.

— Сенингча ҳозир қаерга келдик?

У аввалига индамади. Кейин бу гапга ўзи ҳам қизиқди шекилли, ўтирган жойида атрофга бўйнини чўзиб қарай бошлади.

— Қабасин овулига келган бўлсак керак, — деди у тусмоллаб. — Ўзи оққанзимизга қанча бўлди?

— Ярим соатча бўлиб қолгандир-ов.

— Унда, Ашамайли овулига келиб қолган бўлишимиз ҳам мумкин.

— Овул-овул дейсан. Боядан бери қараб келяпман, овулдан нишон ҳам йўқ-ку?

— Сенга овул мана-мен деб кўриниб турармиди? — деди у сал жаҳли чиқиб. — Ўзинг қаерда кетяпсан? Пастда! Овул бўлса дарёдан бир-икки километр нарида...

— Наҳотки, шунча балиқчи овули бўлиб, бирортаси кўринмаса!

— Бу пайтда балиқчилар дарёда бўлмайди. Кўрмайсанми, абиржи. Денгизда бўлади.

— Денгиз узоқми?

— Бизнинг овулимиздан ўн беш-йигирма километрча бор.

Шу гапдан кейин мен чурқ этмай қолдим. Дарё оқиб қаёққа боради? Албатта, денгизга! Денгизга оқиб тушимиз мумкинми? Мумкин! Мана шу ташвиш мени кемириб ташлади. Ахир, бу даҳшат-ку! Дарёда-ку, соҳил бор. Денгизнинг ўртасига тушиб олгандан кейин на соҳил кўринади, на бирорта гиёҳ! Дом-дараксиз кетди, дегани мана шу бўлади-да! Қорхат ўргатмай ўл, дейдиган киши йўқ. Ажал ҳайдаб келган экан сени, Соғиндиқ!

Бирдан кўзимга ўлимим кўриниб кетди: ана, оқиб денгизга тушдик. Тагимиздаги муз китобларда ўқиганимиз катта айсбергга бориб урилиб парча-парча бўлиб кетди. Сув тагига муккамдан кетдим... Бирдан рўпарамдан оғзини катта очиб ақула чиқиб қолди!.. Хайр, меҳрибон синфдошларим. Хайр, Маҳфуза. Мени кечиринглар, менга ишониб топширган ишларингни қилолмадим... Алvido!

Бирдан ўз хаёлимдан ўзим чўчиб кетдим. Бундоқ ўзимга келсам, ҳали оқиб кетаётган эканмиз.

— Асет, — дедим орқамга қараб.

— Ова.

— Нимани ўйлаб ўтирибсан?

— Ҳеч нимани.

— Асет, Орол денгизида айсберглар бўладими?

— Йўқ. Нима, бу Шимолий муз океанимидики, айсберг бўлади?

— Акула-чи?

Сал нафасимни ростлаб олдим. Боягига ўхшаш бемаъни хаёл сурмаслик учун тагин Асетни гапга солдим.

— Асет.

— Ова.

— Гапириб ўтир.

— Нимани?

— Кўрган-билган нарсаларингдан.

— Бир куни бояги Ашамайли овулида бир балиқчи касал бўлиб қолган экан, дадам билан бирга келдик, — деб бошлади гапини Асет. — Ёз эди. Дадам касал билан овора бўлганда мен шу ерлик болалар билан дарё бўйига тушдим. Бу овулнинг рўпарасида дарё сал ёйилиб оқади. Соҳили қум. Кун сал шамол эди. Қумда югуриб келаётсам, дарёдан икки-уч метр берироқда қум устида машина баллони пайдо бўлиб, бир силкиниб, сувга юмалаб тушиб кетса бўладими?

— Қўй-э.

— Бу ёғини эшит. Кейин болалар билан сув бўйига борсак, ҳалиги баллон деганимиз, лаққа балиқ! Секин-секин думини биланглатиб, қирғоқдан узоқлашиб кетди. Кейин билсак, тўлқин билан ўйнаб қирғоққа чиқибди-ю, бир оз қирғоқда ётиб бор кучини тўплаб думини оғзига олиб, думалаб кетибди...

— Мюнхаузен бўлиб кет-э!

— Мюнхаузен деганинг нима?

Мен Мюнхаузеннинг ким эканини тушунтириб бердим. Бу китобни Асет ўқимаган экан. Астойдил хафа бўлди.

— Ана шунақа-да, ўзинг гапир, дейсан. Гапирсам, ишонмайсан! — деди у пўнғиллаб. — Ўз кўзим билан кўрдим, ахир. Кейин дадамга ҳам айтиб бердим. Дадам ишонди-ю... Сен бўлсанг... Дадам айтдики, ўша лаққа яшаш учун курашибди. Шундай қилмаганда қирғоқда ёўлиб қолиши мумкин экан, ё биров келиб ўлжа қиларкан.

Бу воқеа бўлганми ё бўлмаганми менга қоронғи,

аммо лаққанинг ўз ҳаётини сақлаб қолиш учун қилган ҳаракати менга маъқул бўлди. Демак, ҳаракат қилса, ўз ҳаёти учун курашса бўлар экан-да!

Ҳамон оқиб кетяпмиз. Назаримда кун боягидан сал илигандай. Қулоқчинимнинг боғичини аста ушлаб кўрдим, қиров қолмабди, аммо жикқа ҳўл. Қаёқдандир илиқ шабада юзларимизга урилади. Қирғоқ борган сари узоқлашиб, аҳён-аҳёнда милт-милт чироқлар сийрак туманда кўзга хира ташланади. Ҳаёт учун курашиш керак, қандай қилиб? Бунинг сира иложи йўқ эди. Қичқирсанг қичқиригинг бурнинг тагидан нари бормаса, сув ютиб юборса. Бунинг устига қаттиқ қичқирай десанг, муз чайқалиб кетса! Энди бутун умидимиз шу муз парчасида. Бирор муз парчасига бориб урилиб, синиб кетмаса, бўлди. Синиб кетиши ҳам мумкин. Нега деганингизда музизнинг ўртаси ўйилган...

Ҳаммадан даҳшатлиси энди бошланди: тагимиздаги муз тез-тез чайқала бошлади. Чайқалган сайин музнинг ўйилган жойидан виқир-виқир сув чиқади. Муз устидаги қор аллақачон сув билан эриб, кўк тайғоқ бўлиб қолган. Уст-бошимиз тиззамизгача ҳўл. Ўзимиз қил устида ўтирганимиз учун бунга парво ҳам қилмаймиз. Асет сирпаниб тушиб кетмаслик учун муз тешигига қўлини тикиб, маҳкам ушлаб ўтирибди. Мен бўлсам Асетни... Қамир этишга мажолимиз йўқ. Яхшиям, халта билан рюкзакнинг боғичини бўйнимизга илиб олган эканмиз. Бўлмаса аллақачон сирпаниб тушиб қолар экан. Ўн-ўн беш минутлар чамасида тагимиздаги музнинг чайқалиши тинди. Шундагина эсимизни йиғиб олиб, атрофга қарадик. Тун шундай зим-зиё қоронғики, на қирғоқ, на муз парчалари кўринади. Энди чироқлар ҳам негандир боягидан кўпайиб кетгандай... Ё кўзимизга шундай кўриняптими? Жуда хира нур сочади. Атрофимиз туманми, буғми — бунини билиб бўлмасди. Туман десак, илиқ. Буғ десак, шундай совуқда дарё устида буғ нима қилади, деб ўйлаймиз. Менинг хаёлимда фақат бир нарса: «Лаққачалик бўлолмадикми?»

Қаердандир бир нарса чўзиб гудок чалгандай бўлди. Ишонмай тағин қулоқ солдим. Тағин чалингандай бўлди.

— Асет, эшитяпсанми? — дедим жон ҳолатда.

— Нимани?

— Гудок!

Асет қулоқларини динг қилиб бир оз турди.

— Ова, — деди жонланиб. — Пароход! Қичқир! Ё-ордам бе-ри-инг-лар!

— Ё-ор-дам бе-ри-инг-лар!!

Бироқ бизларнинг бақирганимизни ҳеч ким эшитмади. Ҳалиги гудок овози аста-секин узоқлашиб кетди. Пароход эканлиги аниқ эди. Ҳатто моторининг гуриллаган товуши-ни ҳам аниқ эшитдик. Бироқ ўзини туманда аниқ кўролмадик.

Музимиз бир жойга келганда тўхтаб, жойида секин айлана бошлади. Гирдобга тўғри келиб қолдикми, деб қўрққан эдик, ҳайтовур, аста силжигандай бўлди. Боягидай чайқалишлар йўқ. Осмон булут, атроф жуда қоронғи. Туман бўлса совуқ бўларди, буғ бўлса керак?!

— Энди нима қилдик?— дедим. Бу гапни ўзимга айтдимми ё Асетгами, билмайман.

— Поплавскийлар нима қилган эди?

— Вой қорақалпоқдан чиққан Зиганишин-эй! — дедим жаҳлим чиқиб. — Ҳали қорнинг очса, этигимни ҳам ерсан?

— Аввал халтадаги балиқларни, сўнг сенинг этигинг чарми...

Худди ҳозир Асет этигимни еб қўядигандай оёқларимни бағримга тортдим. Иккаламиз ҳам индамай ўтирибмиз. Аҳён-аҳёнда фир этиб илиқ ел юзларимизни силаб ўтади. Майда тўлқинчалар чилп-чилп қилиб тағимиздаги музга келиб беозор урилади. Баъзан-баъзан атрофдан бизнинг музимизга ўхшаган ё ундан кичкина музлар шақир-шуқур қилиб сурканиб ўтади. Каттароқ муз тўғри келиб қолса, бир амаллаб ўтиб олиш ниятимиз ҳам йўқ эмас. Музимиз келиб бошқа музга текканида иккаламиз ҳам энгашиб қараймиз. Аммо ё у кичкина бўлиб чиқади, ё эса ҳатлашга қулай бўлмай қолади. Бизнинг музимиз оқиб юрибдими ё қалқиб юрибдими, буни аниқ билиб бўлмас эди. Бироқ шунисиға хурсанд эдикки, боягидан тинч эдик, совуқ қотмас эдик...

Хаёл устида ўтирган эканман, музимиз бир нарсага келиб юмшоққина урилди. Асет ҳам, мен ҳам сирпаниб бориб ўша урилган нарсага бориб тақалдик. Бундоқ қарасак — ер! Музимизнинг бир чеккаси бизларнинг оғирлигимиздан қийшайиб, сувга ботиб турибди. Оёқларимиз ҳам, чолворларимиз ҳам, халталаримиз ҳам сувда турибди. Ер, қамиш, буталар! Дарров ўрнимиздан турдик. Сув тиззамиздан келиб турар эди. Чилп-чилп келиб қуруқ ерга чиқиб олдик. Орқамизга қарасак, ҳалиги муз гўё бизларни бир ҳокандоз хас ағдаргандай қирғоққа ағдариб ташлаб, аста-секин оқиб борапти.

Бизларни шу ергача ардоқлаб елкасида кўтариб келган қадрдон музни кўзимиз қиёлмай бирпас қараб турдик-да, орқамизга қайтдик.

«Соғасе» оролида

Ерга оёғимиз текканида ўзимизда йўқ хурсанд эдик. Аммо бу хурсандчилигимиз узоққа чўзилмади. Тағин навбатдаги ташвишларга дуч келдик.

«Муз қайиғимиз» билан хайрлашганимиздан сўнг, халта ва рюкзағимизни орқалаб, йўлга тушдик. Қайси томонимиз кун чиқишу қайси томонимиз кун ботиш — бун аниқ билмасак ҳам, ниятимиз одамларга бориб қўшилиш, ўзимизга бирор илиқроқ пана жой топиб олиш эди. Ерда қор йўқ, майда қамиш ва қўғаларни, синиқ буталарни шатир-шутур босиб кетма-кет келяпмиз. Асет олдинда, мен орқада. Нимасини яширай, юрагимда қувонч билан баравар озгина қўрқув ҳам бор.

Шу хаёл билан келаётиб бирдан Асетга келиб урилдим.

— Нега тўхтадинг? — деб сўрадим. Юрагим қинидан чиқиб кетаёзди. Бирор нарсани кўриб тўхтаган бўлса ажаб эмас. Йўлбарс бўлса-я!

— Сув! — деди Асет.

— Қанақа сув?

— Қанақа сув бўларди? Сувдақа сув-да, — деди Асет энсаси қотиб. — Чап томонга юришимиз керак экан.

Индамай орқасидан эргашдим. Жим келяпман. Асет тағин эллик метрча юриб тўхтади. Тағин сув! Орқага қайтдик. Ўнг томонимиз ҳам сув.

— Бўлди, орқага қайт, — деди Асет. — Эрталабдан шу ерда ўтираммиз энди.

— Нега?

— Кичкина оролга тушиб қолибмиз.

Бўшашиб орқамизга қайтдик. Иккаламизда ҳам ун йўқ. Судралишиб келиб ўртароққа чўкдик. Тағимиздаги ер нам, бунинг устига кийим-бошларимиз ҳам ҳўл бўлиб кетган. Атроф зим-зиё. Фақат сув шовиллайди. Қаёқдир бир қуш аҳён-аҳёнда «қийқ» деб қичқириб қўяди. Ҳаво дим ва нам. Атрофдан ботқоқникига ўхшаган қўланса ҳид анқийди. Бунга лой тагида қолиб чириган қамиш, буталар ва илдиз ҳиди қўшилиб димоғимизга ёқимсиз урилади.

Шундай бўлса ҳам кўнгилларимиз анча тинчиган эди. Албатта, муз усти бундан тозароқ бўлгани билан хавфли эди. Унда қўрқувдан юрагингни чангаллаб ўтирар-

динг. Бирор ўзидан бақувватроқ музга келиб урилиб парчаланиб кетиши ҳам ҳеч гап эмас эди-да! Ҳар ҳолда, бу ерда ана шу хавфдан холи эдик. Бунинг устига йўлбарс хавфидан ҳам қутулдик. Кичкинагина бу оролда йўлбарс нима қилсин!

Ҳар ҳолда, бу ер муз устига қараганда анча иссиқ эди. Уст-бошимиз нам бўлишига қарамай анча илиқ ўтирибмиз. Илиқ ўтирганимиз таъсир қилдими, назаримда сал қорним очгандай бўлди. Буни билдирмаслик учун Асетни гапга солдим.

— Асет.

— Ова.

...

— Ҳм, гапир.

Гапни нимадан бошлашни билмасдим. Бирпас жим ўтиргандан сўнг, тағин сўрадим:

— Мана шу орол Робинзон оролидан каттами ёки кичикми?

— Мен қаёқдан билай?

— Кел, Асет, шу оролга ном қўямиз.

— Нима деб?

— Асет ороли деймиз.

— Йўқ, тўғри келмайди.

— Нега?

— Ҳар ҳолда, сен меҳмонсан. Сенинг номингга қўйи-лиши керак.

— Ундай бўлса, иккаламизнинг номимизга қўямиз. Бўптими?

— Қандай қилиб?

— Асет ва Соғиндиқ ороли...

— Бўлмайди. Қисқароқ бўлиши керак, билдингми? Чиройлироқ бўлиши керак.

Иккаламиз ҳам бош қотириб ўйлаб ўтирибмиз. Бир маҳал Асет таклиф киритди:

— Иккаламизнинг исмимизни қисқартириб қўшаскин?

— Қандай қилиб?

— Масалан, сенинг исмингдан «Соғ» деган сўзни оламиз. Бу ёғига «Асе» сўзини... Иккаласини қўшамиз. «Соғасе» бўлади.

— «Соғасе» ороли! Жуда соз. Қойил!

— Французчага ҳам ўхшаб кетади, а?

— «Соғасе» оролининг балиқчилари... Қара, қандай чиройли чиқади, — деди Асет хурсандчилигини яширолмай. — Балиқчилар, балиқ... Тўхта, миямга бир гап келиб қолди.

— Нима гап?

— Балиқ пиширмаймизми?

— Рос-а. Балиғимиз бўлса... — Мен дарҳол чўнтагимга қўл солдим. — Гугуртимиз ҳам бор.

— Қаламтарошни ол. Мен ўтин териб келаман,— деди Асет.

Бирпасда ишга тушиб кетдик. Қорнимиз очгани энди айниқса билиниб қолди. Асет қоронғида тимирскиланиб ўтин териб юрибди. Мен рюкзакнинг оғзини ечиб, фонарни олдим. Симларини узиб ташлаб, орқасидаги запас лампочкасини солдим. Хайрият, ёнди. Мен ҳўл бўлиб қолганмикан, деб қўрққан эдим, ишларимиз сал юришиб кетди. Мен ҳам фонарь билан тимирскиланиб анча ўтин тердим. Асет ҳам бир қучоқ қамиш, буталарни йиғиб келди. Бироқ ўтинлар жуда ҳўл эди. Асет ўтинларни авайлаб устма-уст тахдай бошлади. Аввал қамиш, унинг устига шох ва буталарни. Энди буни бир амаллаб ёндириш керак эди. Асет бунинг ҳам иложини топди.

— Қармоқнинг дастаси қани?

— Нима қиласан?

— Ўша қуруқроқ. Тутантириқ қиламиз,— деди Асет.— Қуруқ қоғоз бўлса яна яхши бўларди.

Чўнтагимни ковлаб ён дафтарчамдан ёзилмаган бир-икки варағини олиб бердим. Қармоқнинг дастасини майдалаб, ҳалиги қамиш бута уюмининг тагига тикди. Унинг тагига қоғозни... Гугурт чақди. Қоғоз ёниб, қармоқ дастасининг синиқлари ўт ола бошлади. «Соғасе» оролида тутун! Биринчи тутун! Ур-ре! Қоғоз ёниб, ёғоч тутантириқ қип-қизил чўр бўлиб тутай бошлади. Тағин бир-икки варақ қоғоз ташладик. Энди қамиш билан буталар ҳам сасиб, чирсиллаб ўт ола бошлади. Ўчиб қолишидан қўрқиб ковламай ўтирибмиз. Хуллас, ёндирдик. Қалови топилса қор ҳам ёнади, деган гап тўғри экан.

Асет қаламтарошини олиб, олов ёруғида балиқларни тозалай бошлади.

— Оловга кўмасанми? — деб сўрадим. Қорним очиб турибди. Балиқни кўриб оғзим сув очиб кетди. Қулт этиб тулугимни ютдим.

Асет икки балиқни тозалаб, ичак-човоқларини олиб ташлади, ўрнидан туриб сувда чайиб келди. Индамай қараб турибман. У ҳам индамайди. Индамаса ҳам олов яллиғида ўзининг қилаётган ишидан мамнун эканлиги башарасидан билиниб турарди. У балиқларни эҳтиётлаб хашак устига қўйди-да, қаламтарошини олиб яна нарига

кетди. Бир маҳал иккита чўп топиб келди. Слов ёнида ўтириб, яхшилаб тозалади. Кейин унга балиқларни илиб, биттасини менга тутқазди.

— Ма, оловга тутиб айлантир.

Мен ҳам Асетнинг қилганига қараб айлантира бошладим. Балиқни оловга тутиб айлантиряпману хаёлим бошқа ёқда: меҳрибон ойим эсимга тушиб кетди. Нима қилиб ўтирганикин, а? «Болам ўртоқлари билан ўйнаб юрибди», деб ўйласа керак-да. Ўғлининг бошига бундай савдо тушганини қаёқдан билсин! «Соғасе» оролида оч ўтирганини қаёқдан билсин! Маза қилиб овқат еяётганмикан? Ҳар куни зўрлаб овқат едирарди ойижоним. Эркалик қилиб емасдим. Мана энди... Ўртоқларимни ҳам соғиндим. Розик, Уринбой, Самад қув, йўқ энди ҳеч ҳам Самад қув демайман. Самадjon дейман. Маҳфуза..

Хўрлигим келиб кетди. Кўзларимга ёш тўлди. Асетга билдирмай тескари қараб артдим.

— Айлантир.

— А?

— Айлантирмайсанми, куйиб кетди-ку, — деди Асет менга қараб. — Нима бало, ухлаб ўтирибсанми?

Хаёл билан бўлиб балиқни айлантиришни ҳам унутиб қўйибман, бундай қарасам, сели чиқиб жизилляпти. Секин айлантира бошладим.

— Бўлди, еявер. Қолгани ичингда пишади, — деди Асет. Ўзи худди кабоб егандай қилиб чўпда турган жойида ея бошлади.

Мен ҳам оғзимга олиб бордим. Қани энди унда маза-матра деган нарса бўлса? Тузсиз, бунинг устига бир балонинг таъми келади. Ё чўпнинг аччиғи уриб қолди-микан? Ишқилиб, ҳеч мазаси йўқ эди. Асет олов яллиғида башарамнинг буришиб кетганини кўриб қолди шекилли, тиржайиб кулди.

— Еявер, дори бўлади.

Нима қилай, шундан бошқа ейдиган нарса бўлмаганидан кейин едим. Ичимга оз бўлса ҳам овқат кирганиданми, ё олов атрофида ўтириб баданим исиб қолганиданми, ҳар қалай мени уйқу элита бошлади. Бошимга рюкзакни қўйиб, оёқларимни чўзиб ёнбошладим. Кўнглим ҳам бир хил бўлиб, оғзим бемаза тортди. Асет индамай олов ёнида чўғ ўйнаб ўтирарди.

— Майли, бир оз ётиб дам ол, — деди у олов устига шох-шабба ташлаб. — Мен ўтира тураман. Мен ҳам ётсам олов ўчиб қолади.

Бир маҳал бошим айлангандай бўлди. Ўрнимдан учиб туриб, ўқчий бошладим.

— Ҳа, нима бўлди? Балиқ ёқмадим?

— Йўқ... — деб қўлим билан ишора қилиб ерни кўрсатдим. — Қимирляпти... ў-ҳа...

— Нима?

— Ер қимирляпти!

Бизлар турган орол чайқалиб кетди. Асет энди ишонди. Иккаламиз бир-биримизга яқинроқ ўтирдик.

— Наҳотки... Наҳотки, кўчма оролга тушиб қолган бўлсак?! — деди Асет. Унинг товуши титраб кетди. Менинг ҳам юрагим гуп-гуп урар эди. Кўчма орол ҳақида ёзувчи Асқад Мухторнинг «Қорақалпоқ қиссаси» китобидан ўқиган эдим. Бирох унда кўчма орол денгизда бўлар эди-ку? Биз дарёдамиз.

— Кўчма орол дарёда нима қилади?

— Денгизда юрган бўлсак-чи? — деди Асет атрофга аланглаб.

— Йўғ-э!

— Қани, юр, ҳозир биламиз.

— Қандай қилиб?

— Юр.

Асет иккаламиз олдинма-кетин сув бўйига бордик.

— Қани, сувдан ичиб кўр-чи?

Мен энгашиб бир ҳовуч сув олиб ҳўпладим. Бир ба-
лога ўхшайди. Дарҳол туфлаб ташладим. Асет ҳам оғ-
зига олган экан, кетма-кет у ҳам туфлади.

— Жуда шўр-ку?

— Ана, айтмадимми денгизда юрибмиз деб!

Орол денгизининг суви шўр бўлиши, шу денгиздан туз олиниши энди эсимга келибди. Индамай олов атро-
фига қайтдик. Бир оз ўтирганимиздан сўнг ўтинимиз та-
мом бўлиб қолди. Яна айланиб шох-шабба териб келдик.
Бир-бир ташлаб ёқиб ўтирибмиз. Ўтинларимиз нам бўлса
ҳам боягидек бизни қийнамай чирс-чирс қилиб ёнарди.
Нарироқдан туриб қараган кишига чиннакам гулханга
ўхшаб кўриниши ҳам мумкин. Қоп-қора тутун осмонга
ўрлар, унинг остидан олов қип-қизил тилларни чиқариб,
гоҳ у ёнга, гоҳ бу ёнга оғар эди. Оловнинг баланд ўрлаб
ёниши бизнинг қўрқинчимизни сал бўлса-да чекинтир-
гандай бўлди. Бир-биримизга қараб унсиз жилмаямиз.
Олов бўлса ҳамон чирс-чирс қилиб ёнар, сояларимизни
гоҳ узун, гоҳ қисқа қилиб кўрсатар эди. Асетни билмади-
му мен бугун бошимиздан кечган даҳшатларни ўйламас-
ликка ҳаракат қилардим. Қандай қилиб бўлса ҳам, ҳатто

бемақсад. Асетни гапга солардим. Асет жуда камгап, гап ташламасанг ўзи оғиз очиб гапирмас эди. Уни тагин гапга алаҳситдим:

— Асет.

— Ова.

— «Борса келмас» оролига бориб қолсак-а?

— Уҳў,— деди у ялт этиб қараб. Кейин жилмайди.—

У Орол денгизининг ўртасида-ку. Узоқ.

— Сайғоқларни кўрардик.

— Сен буни қаёқдан биласан?

— Телевизорда кўрганман.

— Бойтермининг дадаси ветврач. Уша сайғоқларга бориб келиб туради. Вертолётда.

— Ростданми? Телевизорда роса томоша қилганман.

Овчилар вертолётдан сайғоқларга теккан бўриларни роса қийратишган.

— Уша менинг дойим-да. Ўзи ҳам овчи!

— Дойим? Э, тоғангми?— дедим мен.— Ҳали Бойтемир сенларга қариндош бўладими?

— Ова. Юр, тагин ўтин йиғамиз.

Гапимиз шу ерда узилиб қолди. Ўтин териш учун туриб кетдик. Энди бир-иккита шох-шабба териб келаётсам, оёғим бир шохга илиниб, муккамдан йиқилиб тушдим. Йиқилган жойим лой экан, усти бошим ҳам лой бўлгандир-ов. Бир амаллаб туриб, сочилган ўтинларимни йиғиштираётган эдим, нимадир гуриллагандай бўлди. Аҳамият бермадим. Шу маҳал нарироқдан Асет қичқириб қолди.

— Соғиндиқ, самолёт!

— Нима?

— Самолёт келяпти!

Иккаламиз ҳам қоқина-сурина олов атрофига югуриб келдик. Ростдан ҳам самолёт! Тепамизга яқинлашиб қолди. Товушидан билиб турибмиз. Ана; қизил чироғи лип-лип қилиб ўчиб-ёниб келяпти... Бирдан иккаламиз осмонга сакраб бақира бошладик. Мен бояги таёқчамнинг учини оловга тиқиб ёндириб олиб ҳавода зўр бериб айлантира бошладим. Самолёт нақ тепамизга келиб қолди. Йўқ вертолётга ўхшайди. Вертолёт, ҳа вертолёт!

— Оловни кўпроқ ёқ, Асет! Кўришади... — дейман овозимнинг бориचा.

Вертолёт тепамиздан ўтиб, тагин қайтиб келди. Тагин овозимиз бориचा бақирдик. Тагин қизил чироқларини ўчириб-ёндириб тўғрига қараб учиб кетди.

— Кўрмади,— дедим ҳафсалам пир бўлиб.

— Йўқ, кўрди.

— Кўрган бўлса пастлаб арқон нарвонини ташла-масмиди?

Яна ҳафсаламиз пир бўлиб, жим олов атрофига чўк-дик. Бир-бир буталарни синдириб ташлаб ўтирибмиз. Гаширадиган гап ҳам қолмади назаримда. Жуда чарча-дик. Шу аҳволда бир соатлар чамаси ўтирдик. Ҳамма умидларимиз пучга чиққан эди. Қачонгача бу аҳволда ўтираемиз? Хайр, тонг отар. Тонг отганда бизларни бит-та-яримтаси кўрса-ку, яхши. Кўрмаса нима бўлади? Бор-ди-ю, денгизда тўлқин турса-чи? Унда ҳолимиз нима кечади? Бу кичкина орол бардош берармикан тўлқинга?

Ўйлайвериб бошим шишиб кетди. Эҳтимол, Асет ҳам шуларни ўйлаб ўтирган бўлса. Миқ этмайди. Бунга қаранг энди. Уни ҳам шу алфозга солган мен-да! Агар мен бу ёққа келмаганимда, агар мен буларга қорхатни ўргатмаганимда, Асет дарёда нима қиларди? Денгизда нима қиларди? Ўйларида тинч ўтирмасмиди? Менинг ойим билан дадам ҳеч нарсадан хабари йўқ-ку, Асетнинг дадаси билан ойисининг ҳоли нима кечаётган экан, ойиси келгандир. Қараса, Асет билан мен йўқ. Ана таш-виш! Ҳаммасига мен айбдорман. Ҳа, ҳаммасига айбдор-ман!

Асет индамай ўтирибди. Биламан, унинг нимага ин-дамай ўтирганини. Агар мендан бошқа бола бўлганида-ми, пишириб еб қўярди. Мени меҳмон деб сийлаб ўти-рипти. Ҳа, шундай!

Ўзим ўзимга ёмон кўрнимиб кетдим. Зимдан Асетга қарадим. Сўниб қолган чўғларга қараб хаёл суриб ўти-рарди. Шу маҳал оловимиз сўниб қолган бўлса ҳам Асетнинг юзи ёришиб кетаётгандай бўлди. Хайрон бўлиб, тагин унинг юзига тикилиброқ қарадим.

— Нега қараяпсан?

Қулоғимга бир нарсанинг тариллаган овози келди. Дарров бояғи вертолётми деб осмонга қарадим. Бу пайт-да Асет тўғрига қараб қотиб қолган эди.

— Соғиндиқ, катер... катер келяпти... — деди швири-лаб. Ялт этиб орқамга қарадим. Қоп-қора сув юзини, қалқиб юрган музларни жимир-жимир ёритиб, биз то-монга бир катер жон-жаҳди билан келар эди. Чироғи шунақа ўткир эдики, кўзларингни қамаштириб юборар-ди. Асет иккаламиз секин ўрнимиздан турдик. Катер та-риллаганича оролчамизни бир айланиб, рўпарамизда тўхтади. Оролимиз лопиллаб чайқалиб кетди. Аллаким-ларининг товушлари қулоғимизга элас-элас кирди. Тамоқ

ман бўшашиб кетган эдим... Кейин, катердан бир-иккита одам тушгандай, қулогимга гангир-гунгур гапиришган товушлар эшитилгандай бўлди. Бу ёғи... Бу ёғи нима бўлганини эслай олмайман. Бир маҳал кўзимни очсам, ўзимни катер ичида кўрдим. Жапақ амаким бошимни суяб ўтирибди. Рўпарамда Қалли ота, унинг ёнида Асет. Бошини эгган. Катерда тагин Бойтемир, Сейт... Сафаргул. Сафаргул кўзимга Маҳфуза бўлиб кўришиб кетди. Ўзимни тутолмадим. Шунча қийинчиликларни кўрганда кўзимга ёш келмаган эди. Бошимни Жапақ амакимнинг бағрига қўйиб ўксиб йиғлаб юбордим.

Биз тушган катер барча даҳшат ва ташвишларни орқада қолдириб, олдинга интиларди. Ўзим йиғлаётган бўлсам ҳам кўнглимда қадрдон оролимиз билан хайрлашдим:

— Хайр, «Соғасе!»

Ва ниҳоят

Кундуз соат иккилар чамаси. Вертолётда Асетларнинг овулига қараб учиб келяпмиз. Вертолётнинг учинини ерда туриб кўп марта кузатганман, лекин бу биринчи учишим. Жуда маза бўларкан. Ёнимда Асет, Сейт, Бойтемир, Сафаргул... Кўзларини бизлардан олишмайди. Ҳаммамизнинг юзларимизда кулги ўйнайди. Бир-биримизга нимадир демоқчи бўламузу, лекин индамаймиз, ўша гапнинг нима эканини билмаймиз. Мен аста юзимни болалардан олиб қочаман. Бу ишларнинг ҳаммасига мен айборман, назаримда. Ўзи ҳам шундай-да! Қорхатни бошлаган ким — мен!

Вертолёт гуриллаб учиб келяпти. Гапимизни гапга қўшмайди. Учувчилар ҳам ўзлари билан овора. Мен аста вертолёт ойнасидан пастга қарайман. Ҳаммаёқ оппоқ қор бўлса ҳам ердаги нарсаларни ажратса бўлади: хув ана, пастда дарё буралиб-буралиб оқиб ётибди. Нариги томонда яна бир дарё. Бу қайсиниси бўлди экан? Қорадарёми, ё Қипчоқ дарёмикан? Тагин Қуна дарёси ҳам бор деган эди Асет. Унис қерда экан?

Бенхтиёр кечаги воқеаларни эслаб кетдим: «Соғасе» ороли тепасидан қизил чироқларини лип-лип этказиб икки марта учиб ўтган вертолёт мана шу экан.

Сейтнинг ҳикоя қилишига қараганда, бундай бўлибди. Эсингизда бўлса, бизлар балиққа кетаётиб, Сейтни алдаган эдик. Кейин Сейт уйига кириб қармоқ билан ченасини олиб, бизнинг изимизга тушибди. Думалоқ кўлга келганда изимизнинг дарё томонга қараб кетгани-

ни кўриб, ҳайрон бўлиб қолибди. «Менга Думалоқ кўлга борамиз деганди-ку» деб ўйлабди у. Кейин бизлар суратга тушган жойда анча ўйлаб туриб, орқамиздан келаверибди. Қирғоққа тушибди, дарёнинг музлаган жойига тушганда бизнинг муз парчаси устида оқиб бораётганимизни пайқаб қолиб, роса қичқирибди. Буни қарангки, биз балиқ тутиш билан овора бўлиб уни кўрмабмиз ҳам, эшитмабмиз ҳам. Анча вақт ўтиб кетгандан кейин кўрдигу, бари бир, муздан сакраб тушиб қолишнинг иложи бўлмади-да. Буни ўзингиз ҳам биласиз. Бизлар, аҳмоқ бўлиб, Сейтга алам қиляпти, деб ўйлабмиз. Эҳ!.. Кейин Сейт шўрлик ҳарсиллаб орқасига қайтибди. Бутун болаларни оёққа турғизибди. Сейт, Бойтемир, Сафаргуллар тўпланишиб бориб, колхоз идорасидан Мўйноққа хабар қилишибди. Ҳаммаёқда ваҳима бошланиб кетибди. Ўзлари ҳам машинага тушиб Мўйноққа қараб йўл олишибди. Жапақ оға билан Қалли ота ҳам Мўйноқда экан. Бу гапни эшитиб ҳангу манг бўлиб қолишибди. Кейин вертолётчилар бутун дарё бўйларини, Оқдарёнинг денгизга қуйилиш жойларини қидиришибди. Хуллас, Орол денгизининг Мўйноққа яқин жойида — Тўқмоқ ота ярим ороли ёнидан топишибди бизларни. Олов ёқмаганимизда топишолмас экан. Тепадан вертолётда кўришибди-ю, бироқ тушишолмабди. Чунки денгиз усти қалин буғ эди-да. Кейин радио орқали бизлар сузиб юрган жойни айтишибди. Энди бу ёғи ўзингизга маълуми катерда келиб олиб кетишди.

Бизларни тўппа-тўғри Мўйноққа, кемалар турадиган пристандаги балиқчилар касалхонасига олиб келишди. Жуда озода, иссиқ хоналар экан. Касалхонага киришимиз билан Жапақ амаким Асет иккаламизга иссиқ чой ичирди, кичкина думалоқ дори ютқизди. Бир оздан сўғ ечинтириб, сувга ўхшаган оппоқ нарса билан баданларимизни ишқалаб ётқизиб қўйди. Сасиб кетди. Спирт бўлса керак. Шамоллаб қолмасмишмиз. Қўлтиқларимизга термометр ҳам қўйиб кўришди...

Эрталабгача шу ерда ётдик. Болалар ҳам бизлар билан қолишди. Жапақ амаким билан Қалли ота уришмадим деб ўйларсиз, балким. Уришмай бўпти. Тозаям адабимизни беришди. Эрталаб бизларни вертолётга чиқариб қўяётиб, қолганини овулга бориб гаплашамиз, дейишди. Бизларни вертолётга чиқариб, ўзлари қолишди, кечқурун зиёфатга келишармиш.

Мана, шунақа.

Вертолёт овулга яқинлашиб қолди. Тепадан аниқ кў-

ришиб турибди: ҳув ана, яккам-дуккам уйлар... ўтлаб юрган моллар. Анави оппоқ, оқариб, фақат тунука томигина кўришиб турган бино Асетларнинг мактаби. Ундан берироқда яна шундай катта оқ бино, бу колхоз идораси бўлса керак. Вертолёт пастлай бошлади. Бундай қарасам, Асетлар кичкина болаларга яхмалак қилиб берган тепача бор-ку, ўшанинг ёнбағрига қўнаётган эканмиз. Вертолёт галати қўнар экан. Худди томдан арқонга осилиб пастга тушиб келаётгандай бўлдик. Ерга яқинлашганда шу атрофдаги қорлар вертолёт парракларининг айланишидан худди бўрон тургандай учиб кетди. Вертолёт қўнди. Учувчи, келдинглар, дегандай эшикни очди. Ташқари анча совуқ экан, эшик очилиши билан ичкарига гул этиб совуқ урилди. Олдин Асет, кейин мен тушдим. Сафаргуллар ҳам тушишди. Бирпасда, атрофимизга болалар тўпланишди. Кўзлари мўлтираб бизларга қарашади. Бизлар эса уялиб турибмиз. Аста-секин катталар ҳам тўпланиб қолишди. Уларнинг орасида Асетнинг ойиси Ойгул опа ҳам бор. У югуриб келиб, Асетни бағрига босди. Кейин мени. Уришармикан, деб юрагим пўкиллаб турувди, ҳайтовур уришмади. Бирпас турганимиздан кейин ёнимизга учувчилар келишди. Биттаси елкамизга қўлини қўйиб:

— Хайр бўлмаса, қаҳрамонлар, — деб кулди. Иккинчи учувчи ҳам бизларга қараб жилмайиб турарди.

— Хайр, — деди Асет.

— Раҳмат, — дедим мен.

— Раҳмат, — дейишди болалар ҳам чувиллашиб.

Учувчилар қўлларини силкитишганича вертолётга чиқиб кетишди. Бирпас ўтмай вертолётнинг қудратли мотори гуриллаб, устидаги катта парраклари айлана бошлади. Атроф тўзон бўлиб кетди. Одамлар орқага тисарилишди. Вертолёт турган жойидан секин осмонга кўтарилди. Сал ўтмай думини буриб, келган томонига учиб кетди...

Бизлар уйга қараб келяпмиз. Атрофимиз тўла болалар, катталар. Тинмай савол беришади:

— Қаердан топиб олишди?

— Қандай қилиб оқдиларинг?

— Қўрқмадингларми?

— Совуқ қотмадингларми?

— Кейин, кейин гаплашарсанлар, — деди Асетнинг ойиси уларга, — ўртоқларинг чарчашган. Бир оз дам олишсин. Қани, юринглар!

Уйга кетдик. Сейт, Бойтемир, Сафаргуллар ҳам бизлар билан уйга келишди. Уй анча иссиқ экан. Асетнинг

бувиси кўзларида ёш, у ёқдан-бу ёққа елиб-югуради, нима қилиб юрганини ўзи ҳам билмаса керак. Синглиси бўлса бизларни энди кўргандай девор томонда қисилиб, индамай кулиб турибди.

Ҳаммамиз дастурхон атрофига тўпландик. Ҳаммамизнинг юзларимизда кулги ўйнайди. Пуф-пуф қилиб чой ичиб ўтирибмиз. Асетнинг бувиси бизларни энди кўргандай тикилиб-тикилиб қарайди, ҳали ҳам ташвишда:

— Вой бўталоқларим-эй, — деб қўяди аҳён-аҳёнда.

Назаримда, бизларнинг нима учун бу аҳволга тушиб қолганимизни бутун қишлоқ билибди. Нега деганингизда, ҳеч ким шу вақтгача нима учун оқиб кетдинглар, нима, сизларга уйдаги балиқ етмадими, деб сўрагани йўқ. Борди-ю, уришишса яна оқиб кетадигандай эҳтиёт қилиб гаплашишадди бизлар билан. Шунга қараганда Сейтлар бу гапларни аллақачонлар катталарга етказган кўринади.

Чойни ичиб бўлиб ўрнимиздан турдик. Мен фотоаппаратим, сувга чўкиб, ичидаги плёнкаларининг ҳаммаси расво бўлиб қолдими, деган ташвишда эдим. Шунинг учун чой ичиб бўлгач, дарров рюкзакка ёпишдим. Очиб қарасам, аппаратни юза томонга солган эканман. Шундай бўлса ҳам ишонмай, уни ғилофдан олиб кўрдим. Сув тегмаганга ўхшайди. Кейин ичидаги плёнкани орқасига айлантириб, бу ёққа олдим. Хайрият, яхши экан, Тўрткўлга ўраб келган фотоғалтакларнинг учинчисини аппаратга яхшилаб жойладим.

Аппарат билан овора бўлиб сезмаган эканман. Асет халтасидаги балиқларни олиб оёисига берибди. Бирпасда иш қизишиб кетди. Сафаргул, Сейт, Бойтемирлар ҳам енгларини шимариб ишга тушиб кетишди. Бири сув келтирган, бири қўлига пичоқ олиб балиқ тозаллаган, бири кеча «отиб» олиб келинган қирғовулнинг патини юлғад. Бойтемир бўлса, худди катта кишилардай енгини шимариб, қуённи ҳовлидаги устунга осиб қўйиб, терисини шилларди. Асет бир чеккада, ҳаммасини қотириб қўйдик, дегандай, белини ушлаб кулиб турар эди. Мен фурсатни қўлдан бермай аппаратни ишга солдим: ҳаммасини иш қилаётган пайтида суратга ола бошладим, Сафаргул билан Сейтни балиқ тозалаётганида, Бойтемирни қуённинг терисини шилаётганида, Асетни белини ушлаб қараб турганида, Асетнинг оёиси билан бувисини қозонга олов ёқаётганида... Ҳаммаси агар яхши чиқса борми, жуда ғалати иш бўлади-да! Бу гапларни айтиб берсам, Тўрткўлдаги болалар ишонишармиди? Айниқса, Самад

Ўлақолса ишонмайди. Агар сурат кўнгилдагидай чиқса, ишонмай бўпти!

Тайёргарликдан кўриниб турибдики, кечқурун қорхатда айтилган зиёфат бўлади. Бўлмаса, ўзингиз биласиз-ку катталарни, нега ундай, нега бундай, деб суриштиравериб энсаларингни қотиради. Иккинчи бундай қилма, деб танбеҳ беради. Ҳалигача буларнинг бирортаси ҳам бўлгани йўқ. Шунга қараганда бирорта ақлли одам: бўлди, бас, ўзлари ҳам бўладигани бўлгандир, уришманлар, деган бўлса ҳам эҳтимол. Ҳозирча ҳамма ниш худди шундай бўлиши керакдай, худди тайинлаб, буюриб қўйилгандай кетяпти. Эндиги ҳадик кечқурундан. Жапақ амаким билан Қалли ота ҳам келишармиш. Ўшанда гап бошланиб қолмаса бўлгани ишқилиб! Ҳар ҳолда, орада бир сир бор. Мен безорилик қилиб қўйсам, одатда, дадам анчагача жим юриб, кейин юзимга солади. Шундай бўлмаса деб қўрқаман.

Ошхонада жиз-биз бўляпти. Ҳиди ёқяпти. Буни кўриб, кечаги «Соғасе» оролидаги балиқ ейишимиз, унинг таъми эсимга тушиб кетди.

Бари орқада қолди. Орқада қолган нарсаларнинг ҳаммаси кулгили туюлади менга.

Ҳадемой кеч кирди. Атрофда тўрғайлар чуғурлашиб қолишди. Ҳавода булутлар сийрак. Юмшоқ шабада эсади. Кечагина тушган қор ўзининг оппоқлигини йўқотиб қўйгандай. Бўғотларда битта ҳам сумалак қолмабди, чип-чип қилиб сув томиб турибди. Дарахт ва гиёҳлар устидаги оппоқ қировлар ҳам эриб кетибди. Ғир-ғир эсиб турган шабада худди баҳорни эслатади. Буни қаранг, боя вертолётга чиқаётганимизда қаҳратон қишнинг ўзгинаси эди. Энди бўлса, баҳор ҳиди анқиб турипти далалардан! Кечагина Асет иккаламиз кураган жойларнинг қори эриб, тагидан ер кўриниб қолипти. Боссанг, лойи оёғингга ёпишади.

Болалар билан гаплашиб ҳовлида турганимизда нариги томондан учта одамнинг қораси кўринди. Яқинлашганда иккитасини танидим. Биттасини қаердадир кўргандайман бироқ таниёлмадим. Олдимизга келганда ҳалиги таниёлмаган одамни:

— Ҳа, қаҳрамонлар! — деди. Пайқаёлмай қолдим: қовоғини солиб айтдим. Майли, қандай айтилган бўлса ҳам мен уни бояги шубҳаларимнинг бошланиши, деб билдим. Жапақ амаким билан Қалли ота жилмайиб турарди. Бу ҳолат менга сал тасалли берди.

— Ова, нима қилиб турибмиз бу ерда?— деди Жапақ амаким турганларга қараб. — Қани, юринглар, уйга кирамиз.

Ҳаммамиз уйга кирдик. Яшасин Сафаргул! Уйни су-пуриб-сидириб, дастурхонларни солиб, ярақлатиб қўйибди. Қиз бола-да! Ҳаммамиз жой-жойимизга ўтирдик. Ҳалиги одамни энди эсладим. Ҳў, ҳалиги Асетлар биян мактабга борганимда, нима учун Қалли отанинг келол-маслиги ҳақида хабар бериб, кейин чиқиб кетувди-ку, ана ўша киши. Қайпназаров! Уни Асет менга илмий-мудиримиз, деб таништирган эди.

Шуларни ўйлаб ўтириб, бошимга бир фикр келди. Чопиб нариги уйдан фотоаппаратни олиб чиқдим.

— Ова, бу сори бола суратимизни ҳам оладими? — деб кулди Қалли ота.

— Э, ҳали тўхтаб туринг, — деди Қайпназаров, — бу бола фақат суратингизнигина эмас, ўзингизни ҳам олиб кетгани келган.

— Қўй-е, — деди чол ҳайрон бўлиб. — Мендақа чолни нима қилсин?

— Ҳазили йўқ, ота. Сизни отрядларига фахрий аъзо қилгани келибди, — деди Жапақ амаким. — Ҳўш, нима дейсиз?

— Мени-я?

— Ҳа, сизни.

— Йў-ўқ, бунақанги шўхлик қиладиган болаларнинг отрядларига аъзо бўлмайман, — деди Қалли ота бошини сарак-сарак қилиб. — Мени уятга қўйишади булар.

Қўлимдан аппаратим тушиб кетаёзди. Ҳамма ишим барбод бўлди, деб ўйладим. Бошим эгилиб кетибди шекилли, кимдир келиб елкамга қўлини қўйди. Бундоқ қарасам, Қалли ота кулиб турибди.

— Мен розиман, бўтам. Шунақанги қаҳрамонларнинг отрядига аъзо бўлмаганда кимга бўламан? — деди кулиб. — Фақат ҳалигиндай хатарли ишларга қўл урган-да албатта катталар билан маслаҳат қилиш керак, ўғлим. Ҳазилакам бўлмади бу ишларинг. Ҳаммани ваҳимага солиб қўйдиларинг. Ова.

Қовоғим ўз-ўзидан очилиб кетди. Асет ичкари уйдан қип-қизил галстукни олиб чиқди. Мен Қалли отанинг бўйнига боғладим. Уйда ўтирганлар қарсак чалиб юборишди. Буни қаранг, мен Қалли отани отрядимиз совсига фахрий аъзо қилиб сайланадиган пайтни бунчалик ғариб бўлади, деб сира-сира ўйламагандим. Мактабда, ҳамма ўқувчиларнинг олдида бўлади, тантанали нутқ

сўзлайман, деб ўйлагандим. Сўзлайдиган текстларни тайёрлаб қўйгандим. Қаранг, бир оғиз ҳам сўз айтолмасам-а! Фақат галстукни боғлаб бўлиб:

— Раҳмат, ота, — дедим.

— Раҳмат, ўғлим, — деди Қалли ота ҳам.

— Мана энди қўлга тушдингиз, ота,— деб кулди илмий мудир.—Энди Тўртқўлга ҳам борадиган бўлдингиз.

— Нима қипти, борсам боравераман-да, — деди Қалли ота. — Хўш, ўғлим, мана энди сенларники бўлдим. Энди мен нима қилишим керак?

— Ҳеч нарса. — Шу гапни айтишга айтиб қўйиб, шошиб орқасидан ўзим тўғриладим.— Бизлар сизнинг ҳаётингизни ўрганишимиз, ишда, ўқишда сиздек илғор бўлишга ҳаракат қилишимиз керак. Кейин отрядимиз пионерлари сизнинг ҳаётингизни, фаолиятингизни ўрганишади... Вақтингиз бўлса, борсангиз, жуда миннатдор бўлардик.

— Албатта, бораман, ўғлим. Шу яқин ойлар ичида бораман. Нукусга ўтганимда, албатта, бораман,— деди Қалли ота. Бу гапларни кулгига олмай жиддий туриб айтди.—Балиқчилар ҳақида,ҳозирги ва бурунги балиқчиларнинг ҳаёти ҳақида гапириб бераман. Ўзим ҳақимда ҳам шунда гапириб бераман. Қачон қайтасан овулингга?

— Эртага.

— Мендан ҳамма ўртоқларингга салом айт. Мени отрядларига аъзоликка лойиқ кўрганлари учун катта раҳмат.

— Яшанг, ота, — деди илмий мудир.

Қалли ота ўрнига бориб ўтирди. Асет фотоаппаратни қўлимга тутқазиб, аста қулоғимга шивирлади:

— Галстук боғлаётган пайтингда олдим. Ажойиб сурач чикса керак.

Овқат олиб кириб қолишди. Дастурхон устида пиширилган балиқ, қовурилган қирғовул, қуён гўштининг ҳиди анқиб кетди. Асет иккаламиз ҳаяжондамиз, оғзимизнинг таноби қочган.

— Ова, дарвоқе бу қорхат деган гапни ким ўйлаб чиқарди? — деб сўраб қолди Қалли ота.

Болалар ялт этиб менга қарашди. Мен ерга қарадим. Билмадим, менга тасалли бериш учунми, Қалли ота:

— Яхши ўйин экан, — деб қолди. — Овулда анча ишлар битиб қолипти. Умри бино бўлиб супурилмаган жойлар супурилибди. Ун-ўн беш йиллик тўнкалар саржин бўлибди. Ҳаммасидан ҳам молхоналарнинг тоза бўлиб қолганини айтмайсанми? Тузук ўйин экан, ким бошлаган бўлса ҳам.

— Уғлингиз...— деб менга имо қилди Жапақ амаким.

— Ҳаммадан қизиги болаларга иш топилиб қолди, — деб кулди илмий мудир. — Ҳамма иш билан банд. Қор ёғса узоқ уйлардан мактабга келинадиган сўқмоқ бекилиб қоларди. Уша сўқмоқлар тозаланиб қолди.

— Колхоз молхонаси ҳам топ-тоза бўлиб қолипти.

— Вой, болалари тушмагурлар-эй...

Қалли ота бир нимани эслагандай бўлиб, деди:

— Бу ўйин бизнинг қорақалпоқларда йўқ. Бироқ илгари ўзбекларда бўлар эди. Агар эсимдан чиқмаган бўлса, бу биринчи қор тушганда ёзилмасмиди?

— Тўғри, — дедим мен.

— Ундай бўлса бу учинчи қор-ку? — деди ҳайрон бўлиб Қалли ота.

— Шундай бўлса ҳам... Бизлар ўзимизча ҳамма қор ёққанида ҳам ёзаверамиз, — дедим мен. — Янгича қилиб олганмиз.

— Ҳа, тузук, тузук, — деб бошини сарак-сарак қилиб кулди Қалли ота. — Унта қала¹ боласининг ўртасига битта дала боласи қўшилса кулги бўлади. Унта дала боласининг ўртасига битта қала боласи қўшилса — тулки бўлади, деганлари шу экан-да!

Гур этиб кулги кўтарилди. Қалли ота кулгидан ўзини зўрға тийиб, деди:

— Рост-да, битта шаҳар боласи келиб, ҳаммаларингни ишга солиб қўйибди-ку. Тулки бўлмаганими бу?

— Рост.

— Тўғри...

Шу билан гап сал тингандай бўлди.

Бир маҳал ҳамма Асет иккаламинизга қараб кулиб ўтирипти. Бундай қарасам, ҳеч кимга қарамасдан иккаламиз овқатни роса тушираётган эканмиз. Уялиб кетдим.

— Зиёфатни ўзларингга қилганмисанлар ё бизларга ҳамми? — деди илмий мудир кулиб.

— Ҳа, емас экансанлар, — деди Жапақ амаким кулиб. — Ҳар овқат маҳалида ол, е, ич, деявериб чарчаб кетардик...

— У сенинг топиб келганинг эди. Бу ўзлари топиб келган овқат, — деди салмоқлаб Қалли ота. Қирғовул гўштидан бир парчасини қўлига олиб, гапида давом этди: — Эсларингда бўлсин, ўзинг меҳнат қилиб топган ноннинг мазаси доим мана шунақа ширин бўлади! Ова. Бу гапнинг маъзини чақинглар.

¹ Қ а л а — қалъа, яъни шаҳар маъносида

Шундан кейингина Асет иккимизнинг юзимизга қон югуриб, кўнглимиз тинчигандай бўлди.

Қалли ота қўлидаги гўштдан тишлаган эди, тишига бир нарса тегди шекилли, башарасини бужмайтириб қўлига олди.

— Нима бу, сочмами?

— Қани? Ҳа, сочма,— деди Қалли отанинг ёнида ўтирган илмий мудир.

— Бу кечаги қирғовулми? — деди Қалли ота ҳайрон бўлиб.

Бошқалар бирор гап сездими ё йўқми, билмадим, аммо Асет иккаламизнинг рангимизда ранг қолмаган бўлса керак. Қалли ота сал бўлмаса, сиримизни очиб қўяёзган эди. Бу «хатосини» отанинг ўзи фаҳмлади шекилли, дарров ўзи тўғрилади:

— Қайси биринг отдинг буни?

Мен Асетни кўрсатдим. Қалли ота менга қараб кўз қисди ва Асетга:

— Жуда каттасини отибсан. Тузук, овчи бўласан,— деди жилмайиб.

Ўтиришимиз анча маҳалгача давом этди.

* * *

Ёзганларимни атайлаб шу ерда тўхтатдим.

Жўра амаким айтганларидай, фақат кўрган-билган нарсаларимни ёздим. Энди устидан яхшилаб бир кўриб чиқаман-да, ваъдамиз бўйича Жўра амакимга юбораман. У кишига маъқул бўлиб қолса, ўтириб, қолганини ёзишга киришаман.